

Vissa utrikeshandelspolitiska frågor

Sammanfattning

I betänkandet behandlas ca 40 motionsyrkanden om olika utrikeshandelspolitiska frågor. Utskottet föreslår ett tillkännagivande till regeringen angående WTO-systemet med innebörd att det är ett svenskt intresse att värna frihandelsprinciper och att frihandel är en stark välståndsskapande kraft för såväl de utvecklade länderna som världens fattigaste länder. Därutöver förespråkas ytterligare avregleringar till fördel för utrikeshandeln och en översyn av frågan om det finns behov av regelmässiga uppföljningsstudier av WTO-avtalen. I en reservation (s, v) är grundinställningen densamma; däremot ser reservanterna inte behov av ytterligare utvärderingar av WTO-avtalen. I en annan reservation (mp) begärs reformer när det gäller WTO:s funktionssätt.

I frågor om handel, u-länder och jordbruk uttrycker utskottet stor tillfredsställelse över att beslutsprocessen inom EU har lett fram till att de fattigaste länderna kommer att få fullständig tullfrihet till EU-länderna. I en reservation (mp) beklagas att det s.k. Marrakechavtalet om kompensation till de minst utvecklade länderna ännu inte efterlevs fullt ut.

Beträffande handel och immaterialrätt anser utskottet att det material som nu successivt tas fram kommer att ge ett tillförlitligt underlag vid bedömning av eventuella behov av förändringar i det s.k. TRIPS-avtalet. I en reservation (v, mp) ifrågasätts möjligheten att ta patent på livsformer; detta är en etisk fråga och inte en handelsfråga, anför reservanterna.

Utskottets syn på frågor om handel och miljö respektive handel och arbetarskydd är att en fri handel kan bidra till ekonomisk utveckling och förbättrade sociala villkor och att Sverige bör verka för att en närmare dialog mellan WTO och ILO (Internationella arbetsorganisationen) kommer till stånd. I en motivreservation (s) framhålls att målet bör vara en fri och rättvis handel med hänsyn till grundläggande ILO-konventioner. I en reservation (v) anføres att det snarare är en rättvis än en fri handel som bör eftersträvas samt att WTO-systemet bör utgå från grundläggande ILO-konventioner. Det finns starka skäl att införa sociala och miljömässiga minimikrav i WTO-systemet framförs i en reservation (mp).

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	1
Innehållsförteckning.....	2
Utskottets förslag till riksdagsbeslut.....	4
Redogörelse för ärendet.....	6
Utskottets överväganden	7
Bakgrund	7
WTO-systemet.....	8
Motionerna	8
Vissa kompletterande uppgifter	10
WTO och FN	10
WTO och EU	10
WTO:s huvuduppgift och mål	10
WTO:s tvistlösningssystem och den s.k. banantvisten	11
WTO:s arbetsformer	12
WTO och u-länder	13
WTO-avtal och utvärderingar	13
Utskottets ställningstagande	14
Handel, u-länder och jordbruk m.m.	15
Motionerna	15
Vissa kompletterande uppgifter	16
Utskottets ställningstagande	18
Handel och immaterialrätt inom miljö- och jordbruksområdet.....	19
Motionen	19
Vissa kompletterande uppgifter	19
TRIPS-avtalet och biotekniska uppfinningar	19
Pågående översyner	22
Utskottets ställningstagande	24
Handel och livsmedelssäkerhet m.m.	25
Motionerna	25
Vissa kompletterande uppgifter	25
Miljö- och djurskyddskrav	25
Livsmedelssäkerhet och livsmedelsmärkning.....	26
Utskottets ställningstagande	27
Handel och miljö respektive handel och arbetarskydd	27
Motionerna	27
Vissa kompletterande uppgifter	29
Handel och miljö	29
Arbetsvillkor, stridsrätt, organisationsfrihet m.m.	30
Utskottets ställningstagande	31
Korruption	32
Motionen	32
Vissa kompletterande uppgifter	32

Utskottets ställningstagande	33
Reservationer	34
1. WTO-systemet (s, v)	34
2. WTO-systemet (mp).....	35
3. Handel, u-länder och jordbruk m.m. (mp).....	36
4. Handel och immaterialrätt inom miljö- och jordbruksområdet (v, mp).....	37
5. Handel och livsmedelssäkerhet m.m. (mp)	38
6. Handel och miljö respektive handel och arbetarskydd (s).....	39
7. Handel och miljö respektive handel och arbetarskydd (v).....	40
8. Handel och miljö respektive handel och arbetarskydd (mp)	40
Särskilt yttrande	42
Handel och miljö respektive handel och arbetarskydd (v)	42
Bilaga	
Förteckning över behandlade förslag	43

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. WTO-systemet

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad utskottet anfört med anledning av motionerna 2000/01:U512 yrkande 1, 2000/01:U623 yrkandena 1 och 3, 2000/01:N328 yrkandena 3, 5, 11, 14 och 15 och med avslag på motionerna 2000/01:N329 yrkandena 1 och 2 och 2000/01:N384 yrkandena 4–6, 9–11 och 13.

Reservation 1 (s, v)

Reservation 2 (mp)

2. Handel, u-länder och jordbruk m.m.

Riksdagen avslår motionerna 2000/01:U623 yrkandena 2 och 5, 2000/01:N328 yrkandena 6 och 9 och 2000/01:N384 yrkande 7.

Reservation 3 (mp)

3. Handel och immaterialrätt inom miljö- och jordbruksområdet

Riksdagen avslår motion 2000/01:MJ218 yrkande 9.

Reservation 4 (v, mp)

4. Handel och livsmedelssäkerhet m.m.

Riksdagen avslår motionerna 2000/01:MJ243 yrkande 12, 2000/01:N328 yrkandena 19 och 20 och 2000/01:N384 yrkande 14.

Reservation 5 (mp)

5. Handel och miljö respektive handel och arbetarskydd

Riksdagen avslår motionerna 2000/01:U217 yrkandena 8, 9 och 12, 2000/01:U512 yrkande 2, 2000/01:N328 yrkandena 12, 17 och 18, 2000/01:N329 yrkandena 3–6 och 2000/01:N384 yrkandena 8 och 12.

Reservation 6 (s) – motiv.

Reservation 7 (v)

Reservation 8 (mp)

6. Korruption

Riksdagen avslår motion 2000/01:N335.

Stockholm den 5 april 2001

På näringsutskottets vägnar

Per Westerberg

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Per Westerberg (m), Barbro Andersson Öhrn (s), Reynoldh Furustrand (s), Lennart Beijer (v), Göran Hägg-lund (kd), Nils-Göran Holmqvist (s), Ola Karlsson (m), Karl Gustav Abrams-son (s), Inger Strömbom (kd), Ola Sundell (m), Ingegerd Saarinen (mp), Åke Sandström (c), Anne Ludvigsson (s), Stefan Hagfeldt (m), Christina Petters-son (s), Lennart Värmbj (v) och Mikael Oscarsson (kd).

Redogörelse för ärendet

I detta betänkande behandlas nio motioner från allmänna motionstiden om vissa utrikeshandelspolitiska frågor, främst frågor med anknytning till Världshandelsorganisationen (World Trade Organization, WTO).

Upplysningar i ärendet har inför utskottet lämnats av statsrådet Leif Pagrotsky i samband med information om ordförandeskapet i EU rörande frågor om inre marknaden och utrikeshandeln. En delegation från utskottet har vidare informerat sig om handelsfrågor i samband med en studieresa till WTO i Genève i mars 2001.

Utskottets överväganden

Bakgrund

I samband med Sveriges EU-inträde år 1995 ändrades spelreglerna för svensk handelspolitik. Utvecklandet av en gemensam handelspolitik är ett grundläggande mål enligt EU:s fördrag. Det betyder att alla tullar mellan medlemsländerna är avskaffade och att tullarna mot länder utanför EU är gemensamma. Tullunionen och den gemensamma handelspolitiken är också viktiga förutsättningar för att den inre marknaden skall fungera. Efter det att Sverige blivit medlem i EU arbetar Sverige således genom gemenskapen för att reformera det globala handelssystemet. I WTO (World Trade Organization) talar gemenskapen, genom EG-kommissionen, med en röst.

Förhandlingarna inom WTO i Seattle, Förenta staterna, i slutet av år 1999 misslyckades när det gällde att få till stånd en överenskommelse om en slutdeklaration rörande en ny multilateral förhandlingsrunda. Inom ramen för den inbyggda agendan fortsätter dock WTO-diskussionerna om jordbruk och tjänster. Under våren 2000 återupptogs långsamt arbetet för att få till stånd en ny WTO-runda. EU deklarerade i ett tidigt skede att dess position var densamma som inför Seattleförhandlingarna, inklusive ansatsen med en bred dagordning för en ny runda. Förenta staterna har dock inte intresse av en bred WTO-runda utan vill begränsa en ny runda till tjänste- och jordbrukshandel samt frågor om marknadstillträde (t.ex. tullar och kvoter) för andra varor. Därutöver är Förenta staternas representanter, liksom EU:s, angelägna att diskutera frågor rörande WTO:s interna och externa öppenhet. Samarbetet mellan EU och Förenta staterna i WTO-frågor har vidare förvärrats av tvister om bananer och hormoner m.m. Många u-länder betvivlar att en ny runda kommer att leda till fördelar för dem och de vill därför främst diskutera undantag och ändringar i existerande avtal samt ökat tekniskt bistånd. I-länderna å sin sida strävar efter att skapa förtroende gentemot u-länderna utan att börja omförhandla substansen i existerande avtal annat än inom ramen för en ny runda.

Marknadstillträdesförhandlingar inom jordbruks- och tjänstehandel kan förväntas komma att inledas inom kort, då länderna lägger fram sina önskemål i fråga om kommande förhandlingar. Förenta staterna presenterade i juli 2000 ett förslag till hur förhandlingarna om tjänster borde läggas upp. I förslaget ingår bl.a. en bortre tidsgräns för förhandlingarna (december 2002), vilket enligt Utrikesdepartementet föranlett farhågor hos flera EU-länder som har framhållit förslaget oförenlighet med tankarna på en bred runda i WTO. Inom jordbruksförhandlingarna har få förslag lagts fram hittills. EU avser enligt Utrikesdepartementet att lägga fram ett sammanfattande dokument som täcker alla aspekter i förhandlingarna, inklusive hänsynstagande till u-ländernas situation.

Nästa WTO-ministermöte kommer att hållas i Qatar i november 2001. För närvarande pågår WTO-arbete till förmån för en ny runda på olika plan, bl.a. när det gäller ökat marknadstillträde för de minst utvecklade länderna, det tekniska biståndet till dem och frågor om WTO:s reguljära budget. Också frågan om WTO:s öppenhet och funktionssätt är föremål för diskussioner. Många u-länder känner dock skepsis inför kraven på ökad extern transparens i WTO och vill kunna diskutera detta utanför en ny runda.

WTO-systemet

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör – med anledning av berörda motionsyrkanden – tillkännage för regeringen att det är ett svenskt intresse att värna frihandeln och att en översyn bör göras av frågan om det finns behov av regelmässiga uppföljningsstudier av WTO-avtalen. *Jämför reservation 1 (s, v) och reservation 2 (mp).*

Motionerna

I Moderata samlingspartiets motion 2000/01:U623 beskrivs frihandelns välståndsskapande effekter för såväl utvecklingsländer som mer utvecklade länder. Genom att institutionellt binda de flesta av jordens länder i förpliktiggande överenskommelser skyddas frihandeln från kortsiktig politisk protektionism enligt motionärernas mening. Vidare är det mycket viktigt att stärka WTO som institution och förbättra dess konfliktlösning, sägs det i motionen. Med anledning av det s.k. banankriget mellan EU och WTO måste reglerna skärpas för att förhindra långdragna processer. Såväl EU:s som Förenta staternas uppträdande har enligt motionärerna visat att tvistlösningsmekanismen inte fungerar väl.

Vidare uppmärksammas av motionärerna att en allt större del av förädlingsvärdet utgörs av tjänsteproduktion som, inte minst när det gäller elektronisk handel, har stor utvecklingspotential. Liberaliseringar av handeln inom tjänstesektorn medför konkurrensutsättningar som kommer att medföra kvalitetshöjningar för konsumenterna. Tjänster som varit skyddade av offentliga regleringar blir verksamheter med låg service och konkurreras ut, menar motionärerna.

Vänsterpartiet hävdar i motion 2000/01:N329 att de rika länderna bör öppna sina marknader ytterligare, så att de fattiga länderna får tillträde till dem. WTO fungerar dock inte som en resurs för de små och svaga länderna på grund av bristen på transparens. Sverige bör därför i internationella forum verka för att det nuvarande WTO-systemet ersätts med förhandlingar som präglas av öppenhet, transparens och folkligt deltagande. Med hänsyn till att u-länderna utgör en klar majoritet av WTO:s medlemsländer borde de ha möjligheter att påverka förhandlingar och regler, anför motionärerna. Ef-

tersom många u-länder saknar resurser för att kunna delta i förhandlingar på samma villkor som rika västländer bör de ges utredningshjälp samt personellt och finansiellt förhandlingsstöd för att det skall råda rättvisa villkor.

Kristdemokraterna anser i motion 2000/01:U512 att ett globalt perspektiv måste ligga till grund för EU:s verksamhet exempelvis när det gäller handelspolitik. EU bör fortsätta att verka för ökad frihandel i världen. Det är enligt motionärerna oacceptabelt att EU genom inrikes- eller handelspolitik motverkar den solidaritet med utvecklingsländerna som man säger sig eftersträva. Framför allt måste jordbruksprotektionismen minska bland i-länderna, sägs det i motionen. EU bör gå i spetsen för att öka öppenheten inom WTO.

Centerpartiet framhåller i motion 2000/01:N328 att handelspolitiken skall skapa förutsättningar för ökad handel och syfta till marknadsekonomier med sociala och miljömässiga hänsyn. Strävan att ytterligare liberalisera världshandeln kan enligt motionärerna inte isoleras från ambitionerna att fördjupa det globala samarbetet. WTO-reglerna måste vara förenliga med ansträngningarna inom FN för att säkerställa fred och främja hållbar utveckling.

Motionärerna påtalar att det i dag saknas mekanismer i WTO-systemet för att systematiskt utvärdera och följa upp i vilken mån WTO:s avtal faktiskt bidrar till eller motverkar en rättvis och hållbar utveckling och ökad sysselsättning. En sådan mekanism bör därför införas, anser motionärerna.

Sveriges roll borde enligt Centerpartiet vara att verka för att EU:s handelspolitik utgår från ett globalt och långsiktigt synsätt. Inom EU behövs en ökad samstämmighet mellan handelspolitiken och övriga politikområden såsom exempelvis bistånds-, jordbruks- och utrikespolitiken.

WTO:s legitimitet måste förbättras internt och externt, anför motionärerna. Alla medlemmar måste ha reella möjligheter att delta i beslutsprocessen. Öppenheten i arbetet skulle kunna öka om medlemsländerna utsåg ett parlamentariskt forum med delegater från alla medlemsländer. WTO måste också möta intresserade medborgares krav på insyn och öppenhet. Möjligheterna att skapa en NGO-ackreditering liknande den som finns hos vissa FN-organ bör utredas enligt motionärernas uppfattning. (NGO = Non-Governmental Organization.)

I motion 2000/01:N384 (mp) tar motionärerna upp regelsystemet inom WTO. Det finns enligt motionärerna indikationer på att det vore förhastat att besluta om ett nytt förhandlingsforum och nya förhandlingar innan en ordentlig analys och utvärdering har gjorts av MAI-diskussionen. (MAI = Multilateral Agreement on Investment.) Motionärerna anför att det är uppenbart att det alltsedan WTO:s tillkomst år 1995 finns en grundläggande och seriös kritik mot WTO, såväl från frivilligorganisationer som från utvecklingsländernas regeringar. Kritiken gäller bl.a. avsaknad av politiska, etiska och sociala mål för WTO, bristande öppenhet och avsaknad av reellt inflytande från u-länderna samt bristande flexibilitet både när det gäller den ojämna maktpositionen och i fråga om livsmedelssäkerhet, naturresurser och miljöproblem.

I motionen efterlyses mål och delmål med tydlig politisk, social och etisk inriktning för WTO:s framtida arbete. Det är enligt motionärernas mening

nödvändigt att göra en utvärdering av WTO-arbetet och effekterna av u-ländernas export – inte minst när det gäller jordbruksavtalet och TRIPS (se senare avsnitt) – innan nuvarande WTO-mandat fördjupas eller ersätts av nytt mandat.

Motionärerna menar att globala konventioner för en hållbar utveckling förlorar sin ställning då de konfronteras med WTO:s regler. Det är av stor vikt, hävdar motionärerna, att relationen mellan WTO-avtalen och FN:s konventioner regleras. När det gäller WTO och investeringar anför motionärerna att flera utvecklingsländer har uttalat sin tveksamhet till att investeringsfrågor tas upp i WTO. Enligt motionärerna bör Sverige verka för att initiera och driva vidare diskussioner och eventuella förhandlingar om ett multilateralt investeringsavtal baserat på FN:s konventioner.

Det finns ett grundläggande behov av ökad öppenhet och delaktighet i WTO. Ett nytt regelverk med offentlighet som huvudregel är en nödvändighet, anför det i motionen.

Enligt motionärerna förutsätter en friare utrikeshandel att företagen i olika länder ges likartade förutsättningar vad gäller subventioner och stöd av olika slag. Vidare framhålls vikten av att den svenska regeringen i såväl EU som i det fortsatta WTO-arbetet tar initiativ till och aktivt arbetar för en avreglering av snedvridande subventioner.

Vissa kompletterande uppgifter

WTO och FN

Både FN och WTO är mellanstatliga organisationer, i vilka besluten fattas av medlemsstaternas regeringar. I båda organisationerna ingår en majoritet av världens stater. Medlemskap är inte obligatorisk i någondera. WTO:s medlemsantal växer snabbt eftersom många nya länder, särskilt u-länder, vill ansluta sig. För närvarande (mars 2001) har WTO 140 medlemsländer. Det är regeringarnas ansvar att se till att besluten som fattas i FN respektive WTO inte är motstridiga.

WTO och EU

Handelspolitiken är gemensam för hela EU, vilket innebär att enhetliga regler gäller inom hela unionen. Det handelspolitiska ramverket innebär gemensam tulltaxa och gemensamma tull- och handelsavtal i förhållande till länder utanför EU. Normalt finns det inte nationella särregler inom EU; sådana kan dock finnas när det gäller sanitära och/eller hygieniska krav.

WTO:s huvuduppgift och mål

WTO:s huvuduppgift är att skapa stabila spelregler för den globala handeln. De avtal som WTO:s medlemsländer förhandlar fram syftar även till att avveckla handelshinder och motverka protektionism. WTO-avtalet lägger fast följande mål:

- högre levnadsstandard,

- full sysselsättning,
- ökad handel och produktion i enlighet med målsättningen om en hållbar utveckling och på ett sätt som är förenligt med medlemmarnas respektive behov på skilda nivåer av ekonomisk utveckling.

WTO:s tvistlösningssystem och den s.k. banantvisten

I utskottets betänkande 1999/2000:NU16 beskrevs WTO:s tvistlösningssystem och dess administrativa hantering inom WTO. En översyn av tvistlösningssystemet inleddes år 1998 och avslutades formellt år 1999. Medlemsländerna hade inte kunnat enas om några ändringar i systemet.

Vidare redovisades i det nämnda betänkandet den långdragna WTO-tvisten om bananimporten.

Före EU-medlemskapet hade Sverige enligt uppgift från Kommerskollegium inga importregleringar för bananer eller apelsiner. EU-medlemskapet förde med sig att EU-reglerna, vilka är ganska omfattande för dessa produkter, skulle gälla. Skälet är att vissa europeiska länder vill skydda den europeiska marknaden från konkurrerande import utifrån.

EG:s nuvarande importsystem för bananer utgörs av ett system med olika tull för olika kategorier av ursprungsländer samt krav på importlicenser, vilket gör systemet svåröverskådligt. Nuvarande system favoriserar de f.d. brittiska och franska kolonierna i Afrika, Karibien och Stilla havet (de s.k. AVS-länderna) på bekostnad av de latinamerikanska länderna, vilket har lett till en tvist inom WTO.

Den panel som upprättades i enlighet med WTO:s tvistlösningssystem visade att EG:s importsystem för bananer, den s.k. bananregimen, var WTO-stridigt. Enligt tvistlösningssavtalet har den vinnande parten (i banantvisten Förenta staterna m.fl. länder) rätt att i första hand kräva kompensation och i andra hand upphäva medgivanden eller införa strafftullar när en förlorande part (i banantvisten EG) inte implementerar panelutslagen i tid. Sverige menade att EG snarast borde ändra importsystemet för bananer. Emellertid implementerade inte EG panelutslaget och Förenta staterna tilläts därför att införa strafftullar på ett antal EG-varor.

I riksdagen har Eva Flyborg (fp) ställt en fråga (1999/2000:764) till statsrådet Leif Pagrotsky om regeringens inställning till frihandel beträffande bananer från Ecuador. Enligt statsrådets svar har Sverige konsekvent hävdad konsumentintresset i banantvisten. Sverige har länge förordat en ren tullösning såsom en WTO-förenlig och handelspolitiskt långsiktigt hållbar lösning av banantvisten.

Inom EU har inriktningen varit att arbeta fram ett förslag till nytt system som skulle kunna vara förenligt med WTO-reglerna och acceptabelt för alla exportländer. Vid Europeiska rådets möte i juli 2000 lade kommissionen fram ett meddelande om de fortsatta överläggningarna för att lösa banantvisten. I detta dokument redogjorde kommissionen ingående för sina försök att nå en kompromiss och att detta dittills misslyckats. Kommissionen ville därför fortsätta sitt arbete enligt en annan metod, den s.k. först till kvarn-metoden,

och samtidigt samråda med berörd tredje part för att hitta ett sätt att lösa de administrativa och tekniska svårigheterna. På rådets begäran har kommissionen därefter undersökt denna metod och under hösten 2000 lagt fram ett förslag. Sammanfattningsvis innebär förslaget att ett system med enbart tullar skall införas senast den 1 januari 2006. Under övergångstiden dessförinnan är avsikten att använda först till kvarn-metoden för förvaltning av de nuvarande tullkvoterna (i stället för den tidigare metoden med registrering i förväg). Denna metod anses allmänt vara förenlig med WTO:s regler. Förslaget avser vidare att tillgodose att AVS-leverantörerna får ett rimligt skydd. EG:s jordbruksråd beslutade den 29 januari 2001 om införande av en ny importregim för bananer i enlighet med först till kvarn-metoden.

WTO:s arbetsformer

Efter Seattlemötet har i WTO förts en intern diskussion om ökad öppenhet. Enligt uppgift från Utrikesdepartementet pågår för närvarande diskussioner om WTO:s öppenhet och funktionssätt. Vissa praktiska åtgärder som rör WTO:s interna transparens har redan överenskommit och diskussioner om ytterligare åtgärder fortsätter. Ändringarna har skett genom pragmatisk anpassning av rutinerna utan att bli föremål för formella beslut.

Medlemsländerna har bl.a. inbjudits att komma med förslag om hur WTO i den interna processen kan bli mer transparent. Många olika förslag togs emot från såväl enskilda som grupper av länder och har utgjort underlag för diskussioner om dessa frågor. I en diskussionspromemoria från WTO:s ledning konstaterades att medlemsländerna i allmänhet inte såg något behov av en radikal omstrukturering av WTO, att de stödde basprinciperna om ett multilateralt handelssystem inklusive metoden med konsensusbeslut och att också informella konsultationer – under förutsättning av vissa förbättringar – kunde vara ett verksamt instrument.

Med hänsyn till det stora medlemsantalet – 140 länder – har generaldirektören emellanåt sammankallat en begränsad krets, t.ex. 20–30 tongivande länder, för att diskutera svåra frågor i det s.k. Gröna Rummet. Beslut fattas däremot inte i denna grupp, eftersom alla WTO-beslut kräver konsensus mellan samtliga medlemsländer. Det faktum att många länder, bl.a. de allra fattigaste u-länderna, inte har direkt insyn i diskussionerna i Gröna Rummet har dock kritiserats, varför möjliga åtgärder diskuteras inom ramen för ett arbete med att förbättra den interna öppenheten.

Några medlemsländer har vidare vid ett informellt möte i november 2000 fört fram frågan om att ha ministermöte varje år i stället för den nuvarande policyn med möte vartannat år för att få en möjlighet att diskutera handelsfrågorna med större regelbundenhet.

När det gäller den externa transparensen har resultaten enligt Utrikesdepartementet ännu så länge varit små trots att EU och Förenta staterna vill öka öppenheten. Ett stort antal u-länder har motsatt sig i-ländernas förslag att minska hemligstämplandet av dokument eller ökande av kontakterna mellan

WTO och enskilda organisationer. Många u-länder är således skeptiska till kraven på ökad extern transparens inom WTO.

WTO och u-länder

På grund av bristande administrativa resurser kan fattiga länder ibland ha problem att utnyttja de möjligheter som WTO erbjuder. För att överbrygga resursproblemet ger i-länderna tekniskt bistånd till u-länder som finns representerade i WTO. EU bidrar t.ex. med drygt en miljon euro under de närmaste fem åren för att finansiera en bättre koordinering av AVS-ländernas WTO-arbete. Ett annat initiativ som bl.a. Sverige står bakom är upprättandet av ett centrum för rådgivning m.m. (Advisory Centre on WTO Law, ACWL). Detta centrum, som invigdes vid WTO:s ministermöte i Seattle år 1999, skall bistå u-länder som är inblandade i en tvist med rättshjälp för att på så sätt utjämna spelplanen vid handelstvister. WTO-sekretariatet kan erbjuda visst stöd men har mycket liten egen budget. Ett arbete pågår därför för att stärka samordningen mellan WTO, där handelspolitisk kompetens finns, och Världsbanken, FN:s utvecklingsprogram (UNDP), Valutafonden m.fl., som har stora finansiella resurser. Detta samarbete kallas för Integrerade Ramverket (Integrated Framework).

Generaldirektören i WTO Mike Moore har också tagit initiativ att förbättra situationen för de länder som inte har en permanent representation i Genève. Bland annat har det utsetts en sekretariatsanställd för att hålla kontakten med dessa medlemsländer. Vidare anordnas veckolånga seminarier med föreläsningar i Genève för att representanter för dessa länder skall få möjlighet att bättre lära känna WTO och dess verksamhet m.m.

WTO-avtal och utvärderingar

WTO-avtalen utvärderas kontinuerligt av forskare. De flesta studierna pekar på att WTO-avtalens effekter på världsekonomin och på den svenska ekonomin har varit mycket positiva. Forskarnas resultat tyder också på att u-länderna gynnats av WTO-arbetet för en friare världshandel. Exempelvis har u-ländernas andel av den internationella handeln ökat (från 17 % år 1987 till 24 % år 1997). Vidare har studier gjorts för att försöka uppskatta miljöeffekterna av sådana avtal. Inom WTO sker bevakning och utvärdering av frågor med anknytning till hållbar utveckling bl.a. i kommittén för handel och miljö. Den handelspolitiska granskningen sker inom ramen för en särskild mekanism (The Trade Policy Review Mechanism, TPRM). Frågor om bl.a. måluppföljning behandlas framför allt i WTO:s högsta beslutande organ, Allmänna rådet.

När det gäller utvärdering av WTO-avtalen har enligt uppgift regeringen inte föreslagit någon sådan med hänsyn till de många oberoende studier som utförts och utförs.

Utskottets ställningstagande

Utskottet vill – liksom tidigare – framhålla att det i högsta grad är ett svenskt intresse att värna frihandelsprinciper och ständigt ge akt på protektionistiska inslag i det internationella handelsutbytet. Frihandel är en stark välståndsskapande kraft såväl för de utvecklade länderna som för världens fattigaste länder. Alla konsumenter – både enskilda och företag – gynnas av de positiva effekterna av lägre priser, större utbud av varor och tjänster samt bättre kvalitet. Vidare innebär frihandel snabb spridning av information, vilket kan bidra till omvandling av slutna samhällen till större öppenhet mot omvärlden. Sverige bör enligt utskottets mening även fortsättningsvis delta aktivt i arbetet med att befästa och stärka förtroendet för det multilaterala handelssystemet. Miljömässig och social hänsyn är viktigt samtidigt som dessa krav inte får användas emot de länder som ännu inte – trots ansträngningar – kan uppfylla kraven.

Inte minst inom EU är det väsentligt att Sverige förespråkar en linje som innebär ytterligare avregleringar, vilket kommer att gynna såväl utvecklingsländernas export till den europeiska marknaden som konsumenterna i Europa. Sverige bör exempelvis inom EU verka för att handeln med tjänster liberaliseras i enlighet med vad som förordas i motion 2000/01:U623 (m). Inte minst elektronisk handel har en stor utvecklingspotential, som även kan komma utvecklingsländerna till del.

Den nuvarande svenska linjen att inriktningen bör vara ökad öppenhet inom WTO stöder utskottet. Samtidigt måste det finnas respekt för att enskilda länder i vissa fall inte vill röja sina förhandlingspositioner. Utskottets synpunkter på NGO:ers ställning i WTO-sammanhang kan inkluderas i frågan om en ökad öppenhet.

Vidare finns det ett behov av att se över och förbättra WTO:s regelverk. Utskottet vill särskilt påtala vikten av att frågan om regelförenkling när det gäller handelsprocedurerna drivs framåt. Ett sådant krav framfördes bl.a. i motion 1999/2000:N243 (fp) föregående år (se vidare bet. 1999/2000:NU16). Sverige bör därför prioritera denna fråga inom EU, som arbetar aktivt med att få in detta område i nästa förhandlingsrunda. Bland annat måste ett antal utvecklingsländer övertygas om att förenklade handelsprocedurer även ligger i deras intresse. Behovet av översyn gäller också frågor om hur WTO skall bistå utvecklingsländer, som har problem att uppfylla WTO-reglerna.

Inte minst viktigt är det att förbättra tvistlösningsmekanismen, som uppvisat påtagliga svagheter under det s.k. banankriget. Det nuvarande regelsystemet ger enligt utskottets uppfattning upphov till risker för ökad protektionism därigenom att länder ensidigt vidtar straffåtgärder. Reglerna måste således skärpas så att långdragna processer förhindras i framtiden.

När det gäller frågan om u-ländernas marknadstillträde beskrivs i ett kommande avsnitt att en överenskommelse har kunnat nå mellan EU:s medlemsstater att införa tullfrihet för de 49 fattigaste länderna i världen i fråga om alla varor utom vapen. Förhoppningen från EU:s sida är att andra i-länder skall följa efter. I detta sammanhang vill utskottet i likhet med motion

2000/01:U512 (kd) lägga fast att det är ett grundläggande krav att EU genom sin handelspolitik inte motverkar den solidaritet med utvecklingsländerna som i andra sammanhang eftersträvas.

Frågor om handel och miljö respektive handel och arbetsvillkor tas särskilt upp längre fram i betänkandet.

Utskottet har noterat att WTO-avtalen kontinuerligt utvärderas och att resultaten bl.a. tyder på att såväl i-länder som u-länder gynnats av inriktningen mot en friare världshandel. Sådana studier är värdefulla, och det bör prövas om det finns behov av regelmässiga uppföljningsstudier i enlighet med vad som påtalas i motion 2000/01:N328 (c).

Riksdagen bör ställa sig bakom vad som här har anförts beträffande WTO-systemet. Därmed tillstyrks de nämnda motionerna i berörda delar. Motionerna 2000/01:N329 (v) och 2000/01:N384 (mp) avstyrks däremot i motsvarande delar.

Handel, u-länder och jordbruk m.m.

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå motionsyrkanden om handel, u-länder och jordbruk bl.a. med hänvisning till den utveckling som pågår med ökad tullfrihet för de fattigaste utvecklingsländernas export till EU. *Jämför reservation 3 (mp).*

Motionerna

Relationen mellan WTO och u-länderna tas upp i Moderata samlingspartiets motion 2000/01:U623. U-världens problem är att länderna har för få direktinvesteringar, framhåller motionärerna. Ett avtal inom ramen för WTO om att utländska investeringar skall behandlas på samma sätt som inhemska kan reducera osäkerheten och underlätta kapitalöverföring och samtidigt också kunskapsöverföring till utvecklingsländerna. I en ny WTO-runda bör EU sätta upp målet att avskaffa alla tullar till i-länderna. Vidare bör EU, som den största aktören i WTO med betydande subventioner, lägga fram en bindande plan för hur den europeiska jordbrukspolitiken skall integreras med världsmarknaden, hävdas det i samma motion. På sikt måste målet vara att låta marknaden fungera utan kvoter och interventioner. En sådan politik är också önskvärd med hänsyn till EU:s utvidgning österut.

Ett multilateralt handelssystem, som är regelbaserat och icke-diskriminerande, medför fördelar för alla länder, särskilt u-länderna, sägs det i Centerpartiets motion 2000/01:N328. En ny världshandelsrunda måste garantera att systemet främjar alla länders integration i världsekonomin, framhåller motionärerna. Handel måste ta hänsyn till och främja rättvisa, solidaritet och jämlikhet samt respekt för mänskliga rättigheter.

Hittills har det s.k. Marrakechbeslutet från år 1994 om kompensation till de minst utvecklade länderna och till de nettoimporterande länderna inte genomförts, påpekas det i motion 2000/01:N384 (mp). Motionärerna anser att nästa förhandlingsrunda bör bli en runda där hänsyn tas till utvecklingsländernas krav och behov.

Vissa kompletterande uppgifter

När det gäller u-ländernas position i WTO är det ett faktum att gruppen uppvisar stora skillnader sinsemellan. Vissa länder såsom Sydafrika, några asiatiska och latinamerikanska u-länder ingår i den grupp av jordbruksexportörer som förespråkar friare jordbrukshandel utan exportsubventioner. Andra u-länder i t.ex. Afrika är livsmedelsimportörer och uppskattar att världsmarknadspriserna sänks till följd av exportsubventioner på jordbruksexport från främst EU. Många u-länder i Fjärran östern vill se mer frihandel i fråga om varuhandel, tjänster, e-handel etc. och intar därför positioner som liknar i-ländernas, medan andra u-länder motsätter sig detta.

I rapporten (2000:19) Jordbruksstöden och u-länderna från Statens jordbruksverk, vilken presenterades i slutet av år 2000, redovisas en bakgrund till hur jordbruksfrågorna tas upp inom WTO. Nedan följer en sammanfattning av vissa avsnitt i denna rapport.

– Med WTO:s jordbruksavtal påbörjades en långsiktig reformprocess i riktning mot en liberaliserad handel med jordbruksprodukter. Efterhand som avtalet tillämpats har obalanser uppmärksamats vad avser såväl avtalsvillkoren som vissa tillämpningar av avtalet. Eftersom EU och Förenta staterna var de tongivande förhandlingsparterna i Uruguayrundan kom avtalet främst att spegla i-ländernas jordbruksintressen och i mindre utsträckning behoven hos de förhållandevis få u-landsmedlemmarna, som deltog i förhandlingarna. Sedan år 1995 har emellertid ytterligare ett 60-tal u-länder blivit medlemmar i WTO och u-länderna utgör nu drygt två tredjedelar av medlemskretsen. Tyngdpunkten i förhandlingarna har därmed förskjutits till förmån för u-landsaspekterna.

– Medlemsländernas stöd- och skyddsnivåer baseras på historiska förhållanden under basperioden 1986–1988. Eftersom denna period kännetecknades av låga världsmarknadspriser och höga stödnivåer i i-ländernas jordbruk kom de tillåtna stödnivåerna och tullskydden att bindas på en hög nivå. Möjlighet att tillämpa skyddsåtgärder mot lågprisimport begränsades till de länder som tariffierat sitt tullskydd, vilket i hög grad var i-länderna.

– Jordbruket betyder mer för u-ländernas ekonomier än för i-ländernas, eftersom jordbrukets bidrag till bruttonationalprodukten uppgår till 3 % i i-länderna och till 26 % i u-länderna. Än större betydelse har jordbruket för de minst utvecklade länderna (MUL), där i vissa fall över 80 % av befolkningen är beroende av jordbruket för sin försörjning.

– Stödet per jordbrukare i i-länderna uppgår till ca 100 000 kronor per jordbrukare jämfört med u-ländernas nästan obefintliga nivå. Priset för störingarna av världshandeln betalas dels av jordbruksbefolkningen i u-länderna,

dels av konsumenter och skattebetalare i länder med höga stöd samt av ekonomierna i stort genom en felallokering av resurserna. Den välfärdsförlust för de fattiga länderna, som orsakas av handelshindren på jordbruksprodukter i EU och andra höginkomstländer, motsvarar 20 miljarder dollar per år.

– Det råder även en stor obalans när det gäller stöden till olika produkter. Högt subventionerade sektorer i i-länder är bl.a. mejeri, socker, ris och spannmål. Detta motverkar produktion av just dessa varor i u-länder oavsett om dessa har komparativa fördelar att producera produkterna eller ej.

I rapporten redovisas olika förslag för att en liberalisering skall ge så bra effekter som möjligt. Bland annat påpekas att i-ländernas tullar och andra jordbruksstöd bara är ett av hindren mot en ökad export från u-länderna.

EG-kommissionen antog hösten 2000 en plan för att riva tullmurarna gentemot de 48 minst utvecklade länderna (MUL) på alla områden utom när det gäller vapen. Av de 48 (numera 49) länderna återfinns de allra flesta i Afrika, Västindien och Stilla havsområdet (AVS-länderna). Övriga länder återfinns främst i Asien. Förslaget var tänkt att träda i kraft så snart som det godkännts av rådet. För tre produkter (bananer, socker och ris) innebar förslaget en stegvis implementering under en period av tre år. Den för handelsfrågor ansvariga kommissionären, Pascal Lamy, uttalade i samband med förslaget att tullfrihet inte är en tillräcklig åtgärd för att hjälpa de fattigaste länderna att dra fördelar av en friare handel; det är också nödvändigt att hjälpa dessa länder att bygga upp en kapacitet att producera varor för export. Kommissionen kommer därför att fortsätta att ge tekniskt och finansiellt bistånd i detta syfte, enligt kommissionären.

Det presenterade förslaget om rivande av tullmurarna gentemot de fattigaste länderna vann dock inte gehör hos majoriteten av EU-länderna som på grund av hänsyn till starka jordbruksintressen inom respektive land fick processen att sakta av. Bland annat krävde dessa länder att få ytterligare belysning av konsekvenserna av förslaget. Sverige, såsom ett traditionellt frihandelsvänligt land, vill enligt Utrikesdepartementet se liberala lösningar, men har som ordförandeland för EU också att ta hänsyn till hela unionens synpunkter.

Statsrådet Leif Pagrotsky informerade näringsutskottet den 6 februari 2001 om den senaste utvecklingen på området. Socker var den enskilda produkt som beredde kommissionen de allvarligaste problemen, eftersom vissa europeiska jordbruksländer var rädda för att sockerproducenterna inom den egna kretsen inte längre skulle få avsättning för sitt socker, om u-länderna fritt fick exportera socker till EU-länderna. Enligt statsrådets mening skulle de angivna u-länderna dock inte kunna förse hela den europeiska marknaden med socker. Producentintressena väger ofta tyngre än konsumentintressena inom ministerrådet, konstaterades det.

Den ansvariga kommissionären Pascal Lamy fick den 7 februari 2001 kommissionens tillstånd att till ministerrådet lägga fram ett modifierat förslag med tullfrihet på allt utom vapen för de numera 49 minst utvecklade länderna.

Den 26 februari 2001 beslutade Allmänna rådet att avskaffa tullar och kvoter för alla varor utom vapen för de 49 fattigaste länderna i världen. För den stora mängden varor inträder tullfriheten redan den 5 mars 2001, medan socker, ris och bananer kommer att åtnjuta tullfrihet först efter en övergångsperiod. För bananer reduceras tullsatsen årligen med 20 % under perioden 2002–2006. För ris och socker skall tullfriheten vara helt införd under år 2009. För att kompensera de berörda u-länderna för den fördröjda övergångsperioden erbjuder EU omedelbart marknadstillträde för socker och ris upp till vissa kvantiteter. Processen kommer att övervakas av kommissionen, som också skall avge rapport till ministerrådet år 2005 angående konsekvenserna av det nya systemet för såväl EU-länderna som för de fattiga länderna.

Utskottets ställningstagande

Utskottet vill uttrycka stor tillfredsställelse över att den ovan beskrivna processen inom EU har lett till resultatet att de fattigaste länderna kommer att få fullständig tullfrihet till EU-länderna. Som framgår av den refererade rapporten från Statens jordbruksverk innebar EU:s handelshinder på jordbruksområdet mycket höga kostnader för jordbruksbefolkningen i u-länderna men också för konsumenter och skattebetalare i länder som tillämpar höga stödnivåer.

Utskottet vill understryka att det nu uppnådda resultatet endast bör ses som ett etappresultat, vilket bör följas av ytterligare liberaliseringar av världshandeln. En fri handel är en motor för tillväxt i alla länder men innebär särskilt för de fattigare länderna en möjlighet att förändra sin position.

Vissa utvecklingsländers avvaktande hållning till en ny WTO-runda har visat att gemenskapen på olika sätt måste skapa förtroende och ta mera hänsyn till utvecklingsländernas krav och behov. Genom beslutet har EU visat sin goda vilja gentemot de fattigaste länderna, vilket är en viktig signal inför kommande WTO-förhandlingar. Eftersom utvecklingsländerna är i majoritet inom WTO bör stor hänsyn kunna tas till deras intressen. När det gäller den i motion 2000/01:N384 (mp) upptagna frågan om genomförande av åtgärder i enlighet med ministermötet i Marrakech, dvs. kompensation till de minst utvecklade länderna och till de nettoimporterande länderna, kan erinras om att ministerbeslutet regelbundet skall ses över av ministerkonferensen och dessutom övervakas av jordbrukskommittén inom WTO.

När det gäller frågan om ett regelverk för investeringar i andra länder, var det Sveriges och övriga EU-länders mål vid förhandlingarna i Seattle att denna fråga skulle bli föremål för förhandlingar. Som tidigare nämnts ledde inte ministermötet i Seattle till resultat. Utskottet vill liksom tidigare framhålla att det från svensk utgångspunkt är önskvärt med regler som stimulerar till öppnare marknader och minskade risker att investerare utsätts för diskriminerande och godtycklig behandling, såväl när det gäller en investeringsetablering som fortsatt verksamhet. Vidare är det viktigt att förhandlingarna sker under öppenhet och att hänsyn tas till utvecklingsländernas behov. Ett avtal som bygger på principen om icke-diskriminering får enligt utskottets uppfatt-

ning inte innebära att enskilda länder förhindras att driva en självständig politik inom områden som reglerar t.ex. hälso- och miljöskydd.

Med hänvisning till det anförda anser utskottet att det inte är påkallat med något uttalande i riksdagen i frågan och avstyrker därmed de här aktuella motionsyrkandena.

Handel och immaterialrätt inom miljö- och jordbruksområdet

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå ett motionsyrkande om handel och immaterialrätt inom miljö- och jordbruksområdet med hänvisning till att ytterligare material som tas fram kommer att ge ett tillförlitligt underlag vid bedömning av eventuella behov av förändringar i TRIPS-avtalet. *Jämför reservation 4 (v, mp).*

Motionen

I motion 2000/01: MJ218 av Vänsterpartiet beskrivs att staterna och deras befolkningar garanteras suverän rättighet till sina genetiska resurser enligt konventionen om biologisk mångfald. Ingen lagstiftning kring intellektuell äganderätt som står i konflikt med uthållig användning av genetiska resurser får införas enligt konventionen. Vidare syftar konventionen, säger motionärerna, till att åstadkomma en rättvis fördelning av vinster från produkter framtagna på basis av biologisk mångfald mellan länder i nord och syd. Därmed kommer konventionen om biologisk mångfald på kollisionskurs med TRIPS-avtalets krav på patent på liv. TRIPS är det avtal inom WTO som reglerar patenträtt. TRIPS-avtalets artikel 27.3 (b) om patent på mikroorganismer m.m. var enligt motionärerna kontroversiell redan vid sin tillkomst. För att garantera en säker livsmedelsförsörjning anser motionärerna att det är angeläget att konventionen om biologisk mångfald uppfylls och överordnas WTO:s regler.

Vissa kompletterande uppgifter

TRIPS-avtalet och biotekniska uppfinningar

I och utanför WTO förs en debatt om immaterialrättsliga frågor i samband med avtalet om handelsrelaterade aspekter av immaterialrättigheter, det s.k. TRIPS-avtalet (Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights). Samtliga 140 WTO-länder är anslutna till avtalet, vilket av i-länderna tillämpas sedan den 1 januari 1996. U-länderna fick i förhandlingarna långa övergångstider för sina åtaganden (fem, tio resp. elva år).

Avtalet stadgar att varje WTO-medlem skall skydda patent, upphovsrätt, varumärken och mönster i sin nationella lagstiftning och ha domstolar med förmåga att avgöra fall rörande intrång i de immaterialrättigheter som omfattas av avtalet. Reglerna innebär att patent skall kunna erhållas för produkter och processer på alla teknikområden under de vanliga förutsättningarna om nyhet, uppfinningshöjd och industriell användbarhet. Enligt en särskild bestämmelse, artikel 27.3 (b), kan vissa biotekniska uppfinningar undantas från kravet på patenterbarhet, det s.k. bioteknikundantaget. Möjligheten till undantag gäller dels växter och djur med undantag för mikroorganismer, dels väsentligen biologiska processer för framställning av växter och djur, dock inte icke-biologiska och mikrobiologiska processer.

I utvecklingsländerna har det funnits farhågor för att patent skulle kunna hindra småbönder från att använda sina vanliga utsäden. Farhågorna torde bero på en missuppfattning av innebörden av patent. En patenterbar uppfinning som gäller genetiskt material kan exempelvis avse en gensekvens från en växt som isolerats från sin naturliga omgivning och givits en tillämpning. Skyddsomfånget för ett sådant patent begränsar sig till användning av uppfinningen och kan inte hindra användning av den växt som det genetiska materialet har hämtats från. Teknik som varit allmänt och fritt tillgänglig vid dagen för patentansökan fortsätter att vara fri att använda.

Vidare hävdar många u-länder att TRIPS-avtalet borde skydda traditionell kunskap i deras länder. Detta argument har enligt Utrikesdepartementet mött stor förståelse men det är ett problem att definiera begreppet traditionell kunskap. För att kunna skyddas får den traditionella kunskapen inte vara allmänt känd. Frågan är om det finns andra sätt att skydda traditionell kunskap.

Flera u-länder har begärt förlängd övergångstid i samband med tillämpning av TRIPS-avtalet, t.ex. förlängd övergångstid innan deras plikt att skydda växtsorter inträder. EU har i praktiken visat öppenhet för att medge förlängd övergångstid efter bedömning från fall till fall.

Inom EU antogs i juli 1998 direktivet om rättsligt skydd för biotekniska uppfinningar (98/44/EG). Utgångspunkten i direktivet är att biotekniska uppfinningar skall kunna skyddas på samma sätt som andra uppfinningar. I direktivet slås inledningsvis fast att bioteknik och genteknik spelar en allt viktigare roll och att skyddet för biotekniska uppfinningar med säkerhet kommer att vara av grundläggande betydelse för gemenskapens industriella utveckling. På genteknikområdet är de investeringar som måste göras i forskning och utveckling särskilt kostsamma och riskfyllda och möjligheten att göra dem lönsamma förutsätter ett lämpligt rättsligt skydd. Vidare anføres att bioteknikens utvecklingsmöjligheter för miljön och särskilt dess användning för att utveckla odlingsmetoder som är mindre förorenande och mer skonsamma för jordarna bör beaktas. Därutöver sägs att den biotekniska utvecklingen är viktig för utvecklingsländerna såväl på hälsoområdet som i kampen mot stora epidemier och i kampen mot svälten i världen samt att det är lämpligt att genom patentsystemet uppmuntra forskning i dessa avseenden.

I direktivet ställs upp olika principer för biotekniska uppfinningars patenterbarhet. Direktivet slår fast att uppfinningar som är nya, har uppfinningshöjd och kan användas industriellt är patenterbara även om de avser en produkt som innehåller biologiskt material eller ett förfarande genom vilket biologiskt material används. Vidare stadgas att biologiskt material, som isolerats från sin naturliga miljö eller framställs genom ett tekniskt förfaringssätt, kan vara föremål för en uppfinning även om det redan förekom i naturen. Biologiskt material är enligt direktivet material som innehåller genetisk information och som kan reproducera sig självt eller kan reproduceras i ett biologiskt system. Uppfinningar, som avser växter eller djur, är enligt direktivet patenterbara om uppfinningens patenterbarhet inte är tekniskt begränsad till en viss växtsort eller djurras. Exempelvis kan en uppfinning som består i att sätta in en gen i existerande växtsorter för att göra dem resistenta mot kemikalier vara patenterbar. Mikrobiologiska förfaringssätt, andra tekniska förfaringssätt och produkter framställda genom sådana förfaringssätt är vidare patenterbara enligt direktivet. Växtsorter och djurraser samt väsentligen biologiska förfaringssätt för framställning av växter och djur, såsom korsning eller urval, undantas i direktivet från patenterbarhet. Vidare anges vissa etiskt betingade undantag som innebär att patent exempelvis inte kan komma i fråga för kloning av människor, användning av mänskliga embryon för industriella eller kommersiella ändamål m.m. Patentskyddet skall också omfatta sådant biologiskt material, som framställs genom förökning av det skyddade materialet, om de egenskaper som är ett resultat av uppfinningen finns med också i den nya generationen. Trots detta är det tillåtet för jordbrukare att använda sin egen skörd som utsäde utan patenthavarens samtycke (s.k. farmer's privilege). Enligt direktivet skall medlemsstaterna senast den 30 juli 2000 ha genomfört de författningsändringar som direktivet ger anledning till.

Riksdagens lagutskott har nyligen tagit ställning till ett antal motionskrav i frågor rörande TRIPS-avtalets krav på patenterbarhet i sitt betänkande 2000/01:LU8 från den 16 januari 2001. I detta betänkande konstaterar lagutskottet att EG-direktivet om rättsligt skydd för biotekniska uppfinningar synes stå i god samklang med gällande svensk patenträtt, att vissa ändringar av svensk lagstiftning ändå erfordras och att det inom Regeringskansliet pågår ett arbete med att förbereda förslag till de författningsändringar som direktivet ger anledning till. Några bärande skäl för att motverka ett genomförande av direktivet har lagutskottet inte ansett föreligga.

Lagutskottet ser inte någon anledning att föregripa det arbete som för närvarande pågår såväl i Sverige som internationellt när det gäller den närmare utformningen av ett ur etisk synpunkt lämpligt och i övrigt väl fungerande skydd för biotekniska uppfinningar. Därutöver vill lagutskottet framhålla att utvecklingen av biotekniska produkter kräver stora investeringar i forskning och utveckling och att det immaterialrättsliga skyddet mot denna bakgrund är av avgörande betydelse för verksamheten. Från exempelvis läkemedelsindustrins sida har gjorts gällande att möjligheterna till patent på biotekniska

uppfinningar är en av de viktigaste förutsättningarna för investeringar i forskning och utveckling, skriver lagutskottet.

I en reservation (v, kd, c) hävdas att den fria tillgången till forskningsresultat på bioteknikområdet måste värnas. Reservanterna anser att det är angeläget med en internationell konvention som förbjuder patent på livsformer och att Sverige aktivt bör medverka till åtgärder som bringar TRIPS-avtalets bestämmelser i harmoni med FN-konventionen om biologisk mångfald. Vid riksdagsbehandlingen den 31 januari 2001 biföll riksdagen lagutskottets förslag.

Direktivet är ännu inte genomfört i Sverige. Enligt uppgift från Justitiedepartementet kommer ett betänkande på detta område att redovisas under våren 2001.

Det kan vidare nämnas att världens länder i slutet av januari 2000 anslöt sig till ett globalt avtal (protokoll) under konventionen om biologisk mångfald. Protokollet reglerar handeln med s.k. genetiskt modifierade organismer (GMO) i bl.a. livsmedel, utsäde och djurfoder. I sitt anförande i kammaren den 3 februari 2000 med anledning av avtalet (prot. 1999/2000:60) konstaterade miljöminister Kjell Larsson att protokollet klart och tydligt uttrycker att internationella miljöavtal och det globala handelssystemet skall och kan samverka för att nå en hållbar utveckling. Enligt protokollstexten skall internationella avtal vara ömsesidigt stödjande och inte oförenliga med varandra. Vidare skall protokollet inte underordnas andra internationella avtal men inte heller direkt påverka rättigheter och skyldigheter i andra internationella avtal. Därmed, konstaterade miljöministern, har protokollet starka kopplingar till det internationella regelverket på handelsområdet. Enligt miljöministern torde detta förhållande undanröja riskerna för att de initiativ som har tagits inom WTO skall leda till att miljöriskerna med den moderna biotekniken undervärderas. Avslutningsvis framhöll miljöministern bl.a. att protokollet ger skydd åt miljön samtidigt som det fungerar som stöd för och i samstämmighet med Sveriges åtaganden under frihandelsavtalet.

Pågående översyner

De här relaterade frågorna är för närvarande föremål för översyn, såväl inom FN-systemet och WTO som inom EU och Sverige.

Nationell lagstiftning på immaterialrättsområdet är i stor utsträckning baserad på internationella åtaganden. Immaterialrätter är territoriellt begränsade, men det finns ett stort behov av att underlätta möjligheterna till skydd i flera länder samtidigt. De internationella konventionerna på området utarbetas och administreras inom ramen för en FN-organisation (World Intellectual Property Organization, WIPO). Det enda undantaget är TRIPS-avtalet som följer med medlemskapet i WTO. En mellanstatlig kommitté som skall behandla de immaterialrättsliga aspekterna av frågor om genetiska resurser, traditionell kunskap och folklöre har nyligen upprättats inom WIPO. Enligt uppgift från Justitiedepartementet skall kommittén hålla sitt första möte under våren 2001.

Inom WIPO pågår också arbete om förhållandet mellan intellektuell äganderätt och mänskliga rättigheter.

Inom WTO:s ram påbörjades en översyn av bestämmelserna i artikel 27.3 (b) av TRIPS-rådet redan år 1999. Alla WTO-länder är medlemmar i TRIPS-rådet, som enligt uppgift har möten inplanerade i april och juni 2001. Sverige representeras av EU, som ännu inte lagt fram sin position inför dessa möten. EU:s position före Seattlemötet var att förändringar av TRIPS-avtalet kunde göras under samtidigt upprätthållande av balansen mellan de olika ländernas intressen liksom även mellan användare och rättighetsinnehavare.

En av EG-kommissionen beställd konsultstudie om förhållandet mellan TRIPS och frågorna rörande biologisk mångfald redovisades i september 2000. För Sveriges del har Kommerskollegium givits i uppdrag av Utrikesdepartementet att kommentera denna studien (Study on the relationship between the agreement on TRIPS and biodiversity related issues). Kollegiet har med anledning av uppdraget bett relevanta myndigheter, Utrikesdepartementets referensgrupp för WTO-frågor samt delar av näringslivet att inkomma med synpunkter. Förutom Sverige kommer även vissa andra länder att kommentera studien, varefter kommissionen eventuellt kan agera.

I studien analyseras relationen mellan TRIPS och konventionen om biologisk mångfald ur juridiskt och politiskt perspektiv och speglar de olika synpunkter som diverse intressenter har fört fram. Enligt rapporten finns det ingen juridisk oförenlighet mellan TRIPS och konventionen. Dock kan det uppstå problem av politisk natur vid tillämpningen av de båda avtalen. Vidare redovisas ett urval av det tekniska och finansiella bistånd som kommissionen och medlemsstaterna erbjuder u-länderna på området samt rekommendationer och förslag till handlingslinjer. Rekommendationerna går bl.a. ut på att öka transparensen om EU:s och medlemsstaternas arbete på området samt att öka samstämmigheten mellan olika policybeslut.

I huvudfrågan ansluter sig Kommerskollegium till rapportens slutsats, dvs. att de båda avtalen är förenliga ur juridiskt perspektiv men att det uppstår problem av politisk natur vid deras genomförande. Det är också EU:s och Sveriges ståndpunkt att TRIPS och konventionen skall vara ömsesidigt stödjande. Enligt kollegiet bör Sverige stödja förslaget om att kommissionen skall ordna en extern s.k. workshop med alla relevanta intressenter från medlemsstaterna samt även från u-länder och enskilda organisationer som engagerat sig i dessa frågor.

Vid sidan av det arbete som pågår inom Regeringskansliet för att förbereda förslag till de författningsändringar som EG-direktivet föranleder kan det nämnas att utredningsbetänkandet Att spränga gränser, Bioteknikens möjligheter och risker (SOU 2000:103) nyligen lades fram. I detta betänkande relateras bioteknikutvecklingen inom näringslivet, hälso- och sjukvården, livsmedelsområdet m.fl. områden. Bland annat tar utredningen upp lagar och andra regler på bioteknikområdet. Enligt uppgift från Utbildningsdepartementet är betänkandet remitterat till berörda organ; remisstiden går ut den 6 april 2001.

På vilket sätt förslagen kommer att hanteras bereds för närvarande inom Regeringskansliet.

Det skall slutligen nämnas att förhållandet mellan internationella avtalsinbördes förhållande berörs i Wienkonventionen från år 1969. Bland annat föreskrivs att om två internationella avtal är oförenliga är regeln den att det sista avtalet blir giltigt mellan de länder som skrivit under båda avtalen. Skiljedomstolen i Haag kan i princip avgöra frågor som rör både FN-konventioner och WTO-avtal, men tillämpbarheten minskas av att denna domstol bara kan avgöra mål när de berörda parterna accepterat domstolens jurisdiktion. Enligt Utrikesdepartementets bedömning föreligger emellertid inte några problem i det här aktuella fallet rörande konventionen om biologisk mångfald och TRIPS-avtalet.

Utskottets ställningstagande

Det är en prioriterad fråga för såväl Sverige som EG att avtalet om handelsrelaterade aspekter av immaterialrättigheter, TRIPS-avtalet, skall anpassas till nya tekniska framsteg på dataområdet, bl.a. den snabba framväxten av Internet och den elektroniska handeln. Ett väl fungerande internationellt skydd för immateriella rättigheter blir allt viktigare för att tekniska innovationer och konstnärliga prestationer skall kunna skyddas mot andras olovliga tillgrepp. Allmänt sett instämmer utskottet i lagutskottets uppfattning att utvecklingen av biotekniska produkter kräver stora investeringar i forskning och utveckling och att det immaterialrättsliga skyddet mot denna bakgrund är av avgörande betydelse för verksamheten.

För utvecklingsländer gäller TRIPS-avtalet fr.o.m. den 1 januari 2000 och för de minst utvecklade länderna fr.o.m. den 1 januari 2006. Sverige har påpekat vikten av att EG generöst prövar begäran om förlängda övergångsperioder för individuella utvecklingsländer som har problem med att genomföra avtalet i tid. Som nämnts ovan har EU i praktiken visat öppenhet för att medge förlängd övergångstid efter en bedömning från fall till fall. Sverige har också pekat på behovet av en strategi för hur utvecklingsländer med implementeringsproblem skall kunna bistås.

Beträffande den fråga som tas upp i motion 2000/01:MJ218 (v) om att TRIPS-avtalets krav på patent inom det biologiska området är på kollisionskurs med konventionen om biologisk mångfald, kan konstateras att det såväl inom FN-systemet och WTO som inom EU och Sverige pågår stora ansträngningar för att belysa reglerna för intellektuell äganderätt ur olika synvinklar. Särskilt bör nämnas att artikeln 27.3 (b) i TRIPS-avtalet ses över inom WTO:s ram samt att EG-kommissionen låtit utreda och analysera relationen mellan TRIPS-avtalet och konventionen om biologisk mångfald. Som nämnts har Kommerskollegium anslutit sig till slutsatsen i EG-kommissionens rapport, dvs. att de båda avtalen är förenliga ur juridiskt perspektiv men att det uppstår problem av politisk natur vid avtalens genomförande. Utskottet utgår från att det material som nu successivt tas fram kommer att ge ett tillförlitligt underlag vid bedömning av eventuella behov av förändringar i TRIPS-avtalet.

Utskottet avstyrker därmed det aktuella motionsyrkandet.

Handel och livsmedelssäkerhet m.m.

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå motionsyrkanden om handel och livsmedelssäkerhet m.m. Enligt utskottets uppfattning finns det inte skäl till initiativ av riksdagen i frågan. *Jämför reservation 5 (mp).*

Motionerna

I motion 2000/01:MJ243 framhåller Kristdemokraterna att EU och Sverige inför en kommande WTO-runda måste framföra mer bestämda krav utifrån de miljö- och djurskydds krav som ställs på svenskt och europeiskt jordbruk.

Enligt Centerpartiets mening i motion 2000/01:N328 bör Sverige tydligare driva frågor om livsmedelskvalitet och livsmedelssäkerhet inför en ny WTO-runda. Försiktighetsprincipen bör bli ett reellt instrument i WTO-reglerna. Vidare bör Sverige verka för att EU i WTO-förhandlingarna driver kravet på ursprungsmärkning av livsmedelsprodukter som ett medel för att stärka konsumenternas makt.

Motionärerna bakom motion 2000/01:N384 (mp) anser att målet för den framtida livsmedelssäkerheten – ett hållbart jordbruk som tar hänsyn till sociala, miljömässiga och ekonomiska aspekter – inte får motverkas av reglerna i WTO:s jordbruksavtal. Livsmedelssäkerheten bör ges en överordnad roll i avtalet.

Vissa kompletterande uppgifter

Miljö- och djurskydds krav

EU:s position i WTO på jordbruksområdet har integrerat önskemål om miljö- och djurskydds krav utifrån de krav som ställs inom europeiskt jordbruk. Eftersom flertalet WTO-länder är u-länder med lägre förmåga att genomföra och övervaka krav på miljövänlighet och djurskydd, innebär EU:s önskemål på u-länderna en lägre nivå än de krav som ställs internt inom gemenskapen. Trots detta betraktar flera u-länder EU:s krav på miljö- och djurskyddshänsyn i jordbruket som svepskäl för fortsatt skydd av den inre marknaden från billig import från samma u-länder.

I miljö- och jordbruksutskottets betänkande 2000/01:MJU8 om djurskydd från januari 2001 redovisas att det finns ett stort antal bestämmelser i olika rättsakter om djurskydd m.m. som beslutats inom EU. I några fall rör det sig om EU-regler som är totalharmoniserade, vilket innebär att det inte finns något utrymme för vare sig strängare eller mildare nationella regler. Samtidigt som berörda motionsyrkanden avstyrks förutsätter miljö- och jordbruksut-

skottet att regeringen och svenska myndigheter även i fortsättningen aktivt verkar för ett förbättrat djurskydd nationellt och inom EU.

Livsmedelssäkerhet och livsmedelsmärkning

Frågor om livsmedelssäkerhet och livsmedelsmärkning är viktiga frågor för Sverige och EU. Livsmedelssäkerhet m.m. bör enligt Utrikesdepartementet ingå inom ramen för WTO-förhandlingar men inte tillåtas stå i vägen för frågor om en ökad liberalisering av jordbrukshandeln.

Det övergripande målet för Sverige är att det skall råda en helhetssyn på livsmedelskedjan och att produktionen skall vara säker, hållbar och etisk. För en närmare belysning av hithörande frågor hänvisas till miljö- och jordbruksutskottets betänkande 2000/01:MJU12 om livsmedelskontroll och genteknik från februari 2001.

EU:s lagstiftning på livsmedelsområdet är till övervägande delen harmoniseringsregler, vilket innebär att det inte är tillåtet för ett medlemsland att ha vare sig strängare eller liberalare bestämmelser.

När det gäller märkning av livsmedel regleras bl.a. ingrediensförteckningar, kvantitet, ursprungsbeteckningar och märkning av nötkött. Det s.k. märkningsdirektivet (00/13/EG) innehåller regler om vilka uppgifter som skall finnas på livsmedelsförpackningar, presentation, reklam samt vilka förpackningar som kan undantas från reglerna. Sedan 14 augusti 2000 är handeln med produkter som inte överensstämmer med märkningsdirektivet förbjuden, om det inte rör sig om produkter som märkts före detta datum. Varje land får avgöra på vilket språk märkningen skall ske. Märkningen i Sverige skall vara förståelig för en konsument med svenska som modersmål. De svenska bestämmelser som skall uppfylla EU:s regler återfinns i Livsmedelsverkets föreskrifter.

I fråga om märkning av nötkött antogs inom EU nya obligatoriska regler (förordning 1760/2000/EG) i juli 2000, vilka skulle ersätta det tidigare frivilliga systemet. Reglerna innebär att det för allt nötkött som säljs i butik från september 2000 måste anges var och när djuret är slaktat och styckat samt vissa kontrollnummer. Från och med år 2002 skall det dessutom anges i vilket land djuret är fött och var det har vuxit upp. Det skall gå att spåra köttet ned till gårdsnivå. Statens livsmedelsverk har lämnat in en ansökan till kommissionen om att få införa de tvingande reglerna i Sverige tidigare än vad förordningen föreskriver. Sverige har ändå föregått tidpunkten för EU-reglernas införande och föreskrivit att från den 15 september 2000 skall nötkött som kommer från djur som fötts, vuxit upp och slaktats i Sverige märkas.

Vidare finns ett kommissionsförslag från september 2000 om obligatoriska regler för märkning av ägg, som säljs i handeln. Förslaget skall nu behandlas av ministerrådet och Europaparlamentet.

Inom EU finns också ett förslag om att till år 2002 inrätta en europeisk livsmedelsmyndighet med uppgift främst att samla in fakta och bedöma risker. Enligt Regeringskansliet är det för Sverige som ordförandeland viktigt att en sådan myndighet skapas. Sverige stöder förslaget att den nya livsmedels-

myndigheten lokaliseras till Helsingfors. Statsrådet Leif Pagrotsky informerade utskottet i början av februari 2001 att om myndigheten – såsom planerat – skall kunna vara i drift den 1 januari 2002 bör Sverige under ordförandeskapsperioden svara för förberedelsesarbete vad gäller myndighetens uppgifter och bemanning. När det gäller myndighetens uppgifter är det enligt statsrådet viktigt att starkt föra fram konsumentintresset.

Utskottets ställningstagande

När det gäller de här aktualiserade motionsyrkandena om miljö- och djurskydds krav respektive livsmedelssäkerhet instämmer utskottet i vikten av att dessa frågor tas upp vid en kommande WTO-runda. Det gäller dock att finna en balans så att en ökad allmän liberalisering av jordbrukshandeln kan gå hand i hand med höga krav på dessa områden. Såväl livsmedelsproduktion och märkning av livsmedel som frågor om djurens hälsa tillhör de områden som står på agendan under det svenska ordförandeskapet. Detaljerade krav inom miljö- och djurskyddsområdet respektive livsmedelssäkerhet och livsmedelsmärkning hör dock till miljö- och jordbruksutskottets beredningsområde och bör hanteras där enligt utskottets mening.

Därmed avstyrker utskottet de här aktuella motionerna i berörda delar.

Handel och miljö respektive handel och arbetarskydd

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå motionsyrkanden om handel och miljö respektive handel och arbetarskydd. Utskottet anser att en fri handel kan bidra till ekonomisk utveckling och förbättrade sociala villkor och att Sverige bör verka för att en närmare dialog mellan WTO och ILO kommer till stånd. *Jämför motivreservation 6 (s), reservation 7 (v) och reservation 8 (mp).*

Motionerna

Vänsterpartiet hävdar i motion 2000/01:N329 att utgångspunkten snarare bör vara rättvis handel än fri handel. På miljöområdet bör tre krav stå i centrum. Dels bör WTO skriva in i sina regler att organisationen accepterar nationella miljöregler, som baseras på försiktighetsprincipen. Dels bör internationella miljöavtal och FN-konventioner utgöra utgångspunkten för förhandlingar inom WTO-systemet. Dels bör miljömärkning av produkter stödjas av WTO:s regelsystem. Enligt motionärerna befarar fattiga länder att tal om arbetarskydd m.m. kommer att användas som ett hinder för ländernas tillträde till världsmarknaden. Å andra sidan är det oacceptabelt om frihandeln innebär att arbetstidslagstiftning, fackliga rättigheter och arbetsmiljöregler ifrågasätts.

Därför bör förhandlingar inom WTO-systemet utgå från grundläggande ILO-konventioner när det gäller avtalsrätten m.m.

Kristdemokraterna framhåller i motion 2000/01:U512 vikten av att frihandel kombineras med regelsystem som integrerar hänsyn till miljömässiga och sociala förhållanden i världsekonomin. Försiktighetsprincipen måste få en starkare ställning. Nya förhandlingsrundor måste präglas av ett hållbarhetsperspektiv.

I motion 2000/01:U217 (kd) uttalar motionärerna sitt stöd för frihandel och en social marknadsekonomi. Svensk handelspolitik måste, via EU, ta hänsyn till de mål som finns om global hållbar utveckling. Den nya ekonomin, baserad på högteknologiska kommunikationer, gör det svårt för u-länder att ta sig in på den globala marknaden. Denna utveckling måste kompenseras och vändas. WTO måste enligt motionärernas mening reformeras. Bland annat bör arbetet inriktas på en balans mellan det ekonomiska frihandelsmålet, hållbar utveckling och social rättvisa. Vidare bör WTO bli en mer öppen organisation, vilket skulle leda till större rättvisa för de u-länder som i dag inte har resurser att delta fullt ut i förhandlingsarbetet. WTO måste också göra klart att en integrering av social och ekologisk hänsyn inte är en maskerad protektionism riktad mot u-länderna. Motionärerna menar att dagens handelsregler innehåller små möjligheter att stänga ute import av varor som producerats utan hänsynstagande till miljön. Sverige bör därför inom EU verka för att en bestämmelse införs i WTO-avtalet om att internationella miljöregler inte får underordnas principen om frihandel.

Centerpartiet anser att arbetet i WTO skall bidra till tillväxt och sysselsättning, hållbar utveckling, ekonomisk utveckling i fattiga länder samt demokrati och säkerhet. I motion 2000/01:N328 (c) uttrycker motionärerna därför stöd till ambitionen att en ny förhandlingsrunda inom Världshandelsorganisationen skall bli bred och omfatta även frågor rörande handel och miljö respektive handel och arbetsvillkor. Internationella miljöavtal får aldrig betraktas som handelshinder, anför motionärerna och framhåller betydelsen av klara regler för hur brott mot gemensamma miljööverenskommelser skall hanteras inom ramen för WTO. Vidare betonas särskilt vikten av att frågeställningarna om handel och miljö belyses i den kommande WTO-rundan.

Enligt vad som sägs i motion 2000/01:N384 (mp) är hänsyn till miljön ett andrahandsintresse för EU. Handeln omfattas i dag inte av miljökrav. Utgångspunkten måste, enligt vad som sägs i motionen, vara att en liberalisering av världshandeln inte skall få negativa konsekvenser för miljön. Det är angeläget att regeringen systematiskt arbetar för att få till stånd social- och miljöklausuler i WTO-avtalen. Enligt motionärerna bör internationella handelsavtal innehålla regler som innebär att det ekologiska systemet skyddas. Ekologiska intressen bör väga minst lika tungt som de ekonomiska.

Vissa kompletterande uppgifter

Handel och miljö

WTO:s medlemsländer har rätt att begränsa handeln om den utgör ett hot mot t.ex. ”uttömliga naturresurser” eller ”människors, djurs eller växters, liv eller hälsa”. Det är dock oklart i vilken utsträckning den regeln omfattar restriktioner som riktar sig mot andra länders produktionsmetoder. WTO:s regler lägger inte några hinder i vägen för en miljöpolitik som är mer ambitiös än omvärldens. Om en regering t.ex. vill höja skatter på miljöfarliga produkter eller införa hårdare miljökrav på viss produktion finns det ingenting som hindrar att de nya reglerna gäller för alla företag, inhemska såväl som utländska. Det finns inte heller några exempel på att WTO-avtalen har försvårat infriandet av målsättningarna i multilaterala miljökonventioner.

WTO:s kommitté för handel och miljö bedriver ett omfattande arbete om miljörelaterade handelsfrågor. Kommittén har bl.a. utrett marknadstillträdesfrågor för u-länderna och deras effekter på miljön samt hur handels- och miljöpolitiken kan stödja varandra.

Frågor om handel och miljö i WTO-sammanhang har karakteriserats av motsättningar mellan industriländer och utvecklingsländer. Bland de senare finns en misstänksamhet mot att miljöhänsyn skall användas i protektionistiska syften av industriländerna.

I årsboken om EU för år 1999 (skr. 1999/2000:60) anför regeringen att handel och miljö är ett prioriterat område för Sverige i WTO-arbetet och att Sverige har verkat aktivt för att miljöfrågorna skall utgöra en del av en ny runda. Den övergripande målsättningen vad avser miljöperspektivet har varit och är alltjämt att få ett förhandlingsresultat i vilket man kan identifiera miljökonsekvenser inom alla relevanta områden. Sverige kommer enligt regeringen att fortsätta att driva miljöfrågorna aktivt i WTO. Även inom gemenskapen är åsikten att relationen mellan internationella avtal på handels- respektive miljöområdena bör hanteras i en ny WTO-runda. Såväl EU som Sverige anser att försiktighetsprincipens tillämpning på handelsområdet bör bli föremål för klagorande i samband med en ny WTO-runda.

Miljömärkning av produkter är redan i dag tillåten enligt WTO-reglerna så länge de inte leder till handelshinder och/eller används på ett sätt så att de diskriminerar mellan inhemska och utländska företag. Om miljömärkning skulle föreslås vara obligatorisk på alla importerade varor måste först ett internationellt harmoniserat system för miljökraven komma till stånd. Troligen skulle vissa u-länder, vars komparativa fördelar ligger i låga priser och som skulle ha problem att leva upp till miljömässiga krav, motsätta sig obligatorisk miljömärkning och/eller se till att kraven sattes på en långt lägre nivå än vad som gäller t.ex. inom EU. Uppfattningen inom EU är att olika typer av märkning, bl.a. miljömärkning, kan och bör hanteras inom ramen för en ny WTO-runda.

Det kan tilläggas att EG-kommissionen arbetar med en hållbarhetsanalys av en ny WTO-runda, vilken skall komplettera den ekonomiska analys som

redan visat på stora vinster i form av ekonomisk tillväxt av en ny runda. Tillvägagångssättet är att kommissionen har listat ett antal faktorer som utgör måttstockar på ekonomisk, social och miljömässig utveckling. Därefter analyseras konsekvenserna av en tänkt runda, som har gått EU:s förhandlingsönskemål till mötes. Ännu finns dock inga resultat av hållbarhetsanalysen.

Arbetsvillkor, stridsrätt, organisationsfrihet m.m.

På senare tid har det förts en diskussion om att handelssystemet bättre borde bidra till att främja respekten för mänskliga rättigheter i arbetslivet. Frågan är emellertid kontroversiell, inte minst med hänsyn till att u-länderna befarar att i-länderna använder argumentet om mänskliga rättigheter i arbetslivet för att skydda sin egen inhemska industri och för att stänga ute billig import från u-länderna.

Sverige har inom EU verkat för att WTO skall utveckla en dialog om förhållandet mellan handel och arbetsvillkor. EU:s position i dag är att EU vill upprätta en dialog om handel och social utveckling, där inte bara Internationella arbetsorganisationen (International Labour Organization, ILO) och WTO deltar utan även andra internationella organisationer som exempelvis FN:s konferens om handel och utveckling (UNCTAD). Förenta staterna eftersträvar att diskutera miljö- och arbetsrättsliga standarder inom ramen för WTO. Flertalet u-länder är dock motståndare till en sådan uppläggning eftersom de fruktar att en sådan diskussion inom kort skulle leda till krav på handels sanktioner mot de u-länder som ej respekterar vissa krav. Förenta staterna har i Seattle indikerat att man kan tänka sig sådana sanktioner medan EU har avfärdat tanken.

Vidare kan redovisas att regeringen har åtagit sig att följa OECD:s skärpta riktlinjer för multinationella företag. Sådana riktlinjer finns sedan år 1976, men har reviderats av de 30 länderna i OECD och tre observatörländer, nämligen Argentina, Brasilien och Chile. 85 % av världens multinationella företag finns i de länder som har förbundit sig att främja riktlinjernas användning. De nya riktlinjerna antogs i juni 2000 vid ett ministermöte i OECD. Regeringarna har därvid åtagit sig att:

- rekommendera företagen i respektive länder att följa riktlinjerna,
- med vissa undantag jämställa investeringar från andra OECD-länder med inhemska investeringar i lagar och regler,
- samarbeta med andra regeringar i syfte att undvika oförenliga krav på multinationella företag,
- begränsa användandet av subventioner och skatteundantag för att konkurrera om utländska investeringar.

Riktlinjerna är frivilliga för företagen. Sammanfattningsvis rekommenderas företagen att respektera mänskliga och fackliga rättigheter samt samarbeta med de anställdas representanter. Barnarbete skall motarbetas. Företagen skall utvärdera och kontrollera miljörisker, etablera rutiner för att lösa konsumenttvister, sträva efter att överföra teknik och kunskap till värdlandet, inte samarbeta så att konkurrensen begränsas, betala sin skatter i tid m.m. De skärp-

ningar som skett i texten gäller miljöfrågor, korruption, barnarbete och mänskliga rättigheter. OECD:s regeringar har åtagit sig att främja riktlinjernas användande genom att upprätta en s.k. nationell kontaktpunkt, vilken i Sverige består av representanter för regering, näringsliv och fackliga organisationer. Kontaktpunkten är ett forum för diskussion av riktlinjerna. Hittills i Sverige har två tvister lösts i enlighet med de procedurer som riktlinjerna anger. Information om riktlinjerna återfinns i en handbok som nyligen getts ut av Utrikesdepartementet med titeln OECD:s riktlinjer för multinationella företag.

Utskottets ställningstagande

Utskottet är medvetet om att frågan om handel och miljö är känslig i förhållandet mellan industriländer och utvecklingsländer och att det föreligger svårigheter att hitta en balanserad lösning. Därför bör det i framtida förhandlingar likaväl som hittills vara ett övergripande svenskt mål att så långt möjligt undanröja risken för konflikt mellan miljö- och handelspolitiska beslut. Med den utgångspunkten förefaller det rimligt att Sverige verkar för att en allmän liberalisering av handeln kopplas till en minskad miljöbelastning till förmån för en hållbar utveckling. Ur miljösynpunkt är ytterligare liberaliseringar av internationell handel av godo, eftersom sådana kan bidra till en effektivare resursanvändning. En förutsättning för denna positiva effekt är emellertid att handeln åtföljs av en effektiv nationell miljöpolitik.

Många utvecklingsländer ser dock de krav som reses från industriländernas sida beträffande miljöhänsyn mer som förtäckta protektionistiska strävanden än som verklig omsorg om miljövärdena. En viktig uppgift vid framtida förhandlingar blir därför att undanröja den atmosfär av misstänksamhet som nu omgärdar detta område. Ökade allmänna kunskaper i fråga om handelsreglerna är enligt utskottets uppfattning positivt.

Utvecklingsländernas möjlighet att arbeta sig upp ur fattigdom till ett större välbefinnande är en viktig fråga. En fri handel kan bidra till ekonomisk utveckling och förbättrade sociala villkor för det berörda landets medborgare. Samarbetet mellan länder på det handelspolitiska området kan även utgöra en hävstång för förbättrade arbetsvillkor. En förutsättning för att inte industriländernas krav på förbättrade arbetsvillkor även i utvecklingsländerna skall upplevas som en form av protektionism är en närmare dialog mellan WTO och ILO. Sverige bör därför verka för att en sådan dialog kommer till stånd. Vidare bör det uppmärksammas att konsumentkraven i industriländerna kan fungera som ett instrument för att driva fram bättre arbetsvillkor i de multinationella företag som har verksamhet i utvecklingsländerna.

Utskottet vill i detta sammanhang uttala sin tillfredsställelse över den genomförda revisionen av OECD:s riktlinjer för multinationella företag. Riktlinjerna har en uppföljningsmekanism och är brett geografiskt sanktionerade. Enligt utskottets mening betyder revisionen att målen om hållbar ekonomisk, social och miljömässig utveckling, mänskliga rättigheter i arbetslivet, konsu-

mentskydd samt bekämpande av mutor nu har fått en starkare ställning, vilket innebär steg i rätt riktning.

Med hänvisning till vad som anförts anser inte utskottet att det finns behov av något initiativ från riksdagens sida med anledning av de här aktuella motionsyrkandena.

Korruption

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå en motion med förslag om åtgärder mot korruption med hänvisning till pågående insatser.

Motionen

Enligt vad som sägs i motion 2000/01:N335 (s) anses korruption vara ett av de största hindren för demokrati, framåtskridande och utveckling. Det är enligt motionären angeläget att näringslivets organisationer samt privata och statliga organ med ansvar för exportfrågor ägnar ökad uppmärksamhet åt det oerhört stora problemet med korruption.

Vissa kompletterande uppgifter

Flera olika departement är engagerade i arbetet på korruptionsområdet. Ett antal enheter inom Utrikesdepartementet, Justitiedepartementet, Finansdepartementet och Näringsdepartementet har ansvar i frågan.

I regeringens skrivelse till riksdagen om öppen handel – rättvisa spelregler (skr. 1998/99:59) konstateras att korruptionen utgör ett allvarligt handelshinder i många länder – inte minst i u-länder och tidigare statshandelsländer.

Inför WTO:s ministerkonferens i Singapore år 1996 gjordes försök att föra upp handel och korruption på WTO:s dagordning. Motståndet var dock så stort att försöken gavs upp. Därefter har den offentliga upphandlingen särskilt uppmärksamats, eftersom korruptionsproblemen anses särskilt uttalade inom denna sektor. EG (och Sverige) vill se ett WTO-avtal om transparens inom offentlig upphandling och kommer även fortsättningsvis att agera för detta.

Även i WTO:s arbetsgrupp om samband mellan handel och investeringar diskuteras transparens. Det finns en föreställning att öppnare, tydligare regler för utländska direktinvesteringar minskar korruption. Förenkling av handelsprocedurer är ett annat område som indirekt kan bidra till minskad korruption. Mindre byråkrati vad gäller t.ex. tillstånd för att importera varor i ett land begränsar utrymmet för korruption. Sverige har under hösten 2000 försökt få EU att hårdare driva denna fråga. Enligt Utrikesdepartementet bör Sverige i WTO verka för att

– frågan om handel och korruption kommer upp på dagordningen,

- ett avtal om transparens i offentlig upphandling kommer till stånd,
- frågan om transparens i nationella investeringsregler förs framåt med sikt på att inkluderas i ett framtida avtal om investeringar.

OECD:s handelskommitté har under våren 2000 på Sveriges initiativ tagit fram en studie av existerande WTO-reglers effekt på korruption. Av en rapport som redovisades sommaren 2000 (Potential anti-corruption effects of WTO disciplines) framgår att de internationella handelsreglerna kan ha en hämmande inverkan på korruption genom att reglerna föreskriver öppenhet på en rad områden. I kommunikén från ministermötet 2000 fastslås att arbetet skall fortsätta. Enligt regeringen bör studien drivas vidare med ytterligare analys.

Frågan om korruption har också diskuterats i Handelskommitténs arbetsgrupp för exportkrediter och förslag har lagts fram som innebär att företag i samband med att de söker om statsstödd exportfinansiering skall försäkra att ingen korruption förekommit i den affär för vilken man söker exportfinansiering. Flera länder har emellertid framfört betänkligheter mot förslaget som inte anses passa in i deras respektive legala system. Samtidigt har några framhållit att de överväger att på annat sätt vidta åtgärder.

Den svenska regeringen har beslutat att Exportkreditnämnden (EKN) skall skärpa sina regler för att motverka korruption i samband med affärer där EKN lämnar exportkreditgaranti. Bland annat dras garantin tillbaka om korruption bevisas. Från svensk sida kommer insatserna i OECD-arbetet att aktiveras för att en internationell överenskommelse om skärpta regler skall kunna uppnås.

Utskottets ställningstagande

Utskottet instämmer med uppfattningen i motion 2000/01:N335 (s) att korruption är ett svårt hinder för demokrati, framåtskridande och utveckling. Som har redovisats ovan pågår det också stora ansträngningar inom olika organisationer och på olika nivåer för att bekämpa problemet. Även sådana åtgärder som förenkling av handelsprocedurer, som har berörts tidigare, är ett sätt att minska förekomsten av korruption. Utskottet vill för sin del uttala starkt stöd för den svenska linjen att driva denna fråga såväl inom EU-samarbetet och WTO som inom OECD.

Med hänvisning till vad som anförts anser inte utskottet att det finns behov av något initiativ från riksdagens sida med anledning av den här aktuella motionen.

Reservationer

Utskottets förslag till riksdagsbeslut och ställningstaganden har föranlett följande reservationer. I rubriken anges inom parentes vilken punkt i utskottets förslag till riksdagsbeslut som behandlas i avsnittet.

1. WTO-systemet (punkt 1)

av Barbro Andersson Öhrn (s), Reynoldh Furustrand (s), Lennart Beijer (v), Nils-Göran Holmqvist (s), Karl Gustav Abramsson (s), Anne Ludvigsson (s), Christina Pettersson (s) och Lennart Värmbj (v).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 1 borde ha följande lydelse:

1. Riksdagen avslår motionerna 2000/01:U512 yrkande 1, 2000/01:U623 yrkandena 1 och 3, 2000/01:N328 yrkandena 3, 5, 11, 14 och 15, 2000/01:N329 yrkandena 1 och 2 och 2000/01:N384 yrkandena 4–6, 9–11 och 13.

Ställningstagande

Vi vill framhålla att det i högsta grad är ett svenskt intresse att värna frihandelsprinciper och ständigt ge akt på protektionistiska inslag i det internationella handelsutbytet. Frihandel är en stark välståndsskapande kraft såväl för de utvecklade länderna som för världens fattigaste länder. Alla konsumenter – både enskilda och företag – gynnas av de positiva effekterna av lägre priser, större utbud av varor och tjänster samt bättre kvalitet. Vidare innebär frihandel snabb spridning av information, vilket kan bidra till omvandling av slutna samhällen till större öppenhet mot omvärlden. Sverige bör enligt vår mening även fortsättningsvis delta aktivt i arbetet med att befästa och stärka förtroendet för det multilaterala handelssystemet.

Det är viktigt att Sverige, såsom en föregångare på avregleringsområdet, också inom EU verkar för att den inledda avregleringsprocessen fullföljs. Detta kommer att gynna såväl utvecklingsländernas export till den europeiska marknaden som konsumenterna i Europa.

Den nuvarande svenska linjen att inriktningen bör vara ökad öppenhet inom WTO stöder vi. Samtidigt måste det finnas respekt för att enskilda länder i vissa fall inte vill röja sina förhandlingspositioner. Våra synpunkter på NGO:ers ställning i WTO-sammanhang kan inkluderas i frågan om en ökad öppenhet.

Vidare finns det ett behov av att se över och förbättra WTO:s regelverk. Vi vill särskilt påtala vikten av att frågan om regelförenkling när det gäller handelsprocedurerna hålls aktuell. Sverige bör även fortsättningsvis prioritera denna fråga inom EU, som arbetar aktivt med att få in detta område i nästa förhandlingsrunda. Behovet av översyn gäller också frågor om hur WTO skall

bistå utvecklingsländer, som har problem att uppfylla WTO-reglerna. Vi har noterat att WTO-avtalen kontinuerligt utvärderas och att resultaten bl.a. tyder på att såväl i-länder som u-länder gynnas av inriktningen mot en friare världshandel. Sådana studier är värdefulla. Några insatser för att få till stånd ytterligare utvärdering av WTO-avtalen ser vi däremot inte behov av.

Beträffande den i motion 2000/01:U623 (m) upptagna frågan om tvistlösningssystemet kan konstateras att även om det har tagit lång tid att lösa den s.k. banantvisten så finns det en fungerande mekanism för tillvägagångssättet.

När det gäller frågan om u-ländernas marknadstillträde beskrivs i ett kommande avsnitt i betänkandet att en överenskommelse har kunnat nå mellan EU:s medlemsstater att införa tullfrihet för de 49 fattigaste länderna i världen i fråga om alla varor utom vapen. Förhoppningen från EU:s sida är att andra i-länder skall följa efter.

Frågor om handel och miljö respektive handel och arbetsvillkor tas särskilt upp längre fram i betänkandet.

Vi kan konstatera att många av de motionssynpunkter som framförs om frihandel och liberalisering av handeln, WTO:s tvistlösningsmekanism, öppenhet, arbetsformer, utvecklingsländernas handelsfrågor m.m. i stora delar synes stå i överensstämmelse med de uppfattningar som uttrycktes av regeringen våren 1999 i en skrivelse om öppen handel och rättvisa spelregler (skr. 1998/99:59). Även utskottet har framfört motsvarande uppfattningar, senast i betänkande 1999/2000:NU16 (med en reservation från Miljöpartiets företrädare när det gäller WTO-frågorna).

Utan att gå in på samtliga de spörsmål som tas upp i motionerna anser vi inte att det finns behov av något initiativ från riksdagens sida med anledning av de nu aktuella motionsyrkandena.

2. WTO-systemet (punkt 1)

av Ingegerd Saarinen (mp).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 1 borde ha följande lydelse:

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförts i reservation 2. Därmed bifaller riksdagen motion 2000/01:N384 yrkandena 4–6, 9–11 och 13 och avslår motionerna 2000/01:U512 yrkande 1, 2000/01:U623 yrkandena 1 och 3, 2000/01:N328 yrkandena 3, 5, 11, 14 och 15 och 2000/01:N329 yrkandena 1 och 2.

Ställningstagande

Det kan konstateras att klyftorna mellan de rikaste och de fattigaste länderna i världen ökar. I vilken mån WTO påverkar denna utveckling är oklart. Jag menar att nya förhandlingar om ytterligare liberaliseringar därför måste vänta till dess att ordentliga analyser gjorts av hur ägandekoncentrationer ökat på grund av marknadsliberaliseringar och hur detta har påverkat resursfördelningen i världen.

Den grundläggande och seriösa kritik mot WTO som förs fram såväl från frivilligorganisationer som från utvecklingsländernas regeringar har noterats. Kritiken gäller bl.a. avsaknad av politiska, etiska och sociala mål för WTO, bristande öppenhet och avsaknad av reellt inflytande för utvecklingsländerna. Jag anser att det finns många tecken på att länder som genomgått en snabb liberalisering också fått ökade inkomstskillnader, en ohållbar användning av naturresurserna och tilltagande miljöförstöring. Även om WTO har höjd levnadsstandard, full sysselsättning och ökad produktion i samklang med naturen som viktiga mål finns det i dag inga instrument för att nå dessa mål. Enligt min mening är det en viktig uppgift för Sverige att arbeta för att dessa mål kan efterlevas och att FN:s stadga för mänskliga rättigheter genomsyrar handels- och investeringsfrågor inom WTO.

Vidare finns det ett grundläggande behov av ökad öppenhet och delaktighet i WTO. Dagens arbetsformer där en begränsad krets av länder, nämligen 20–30 länder, träffas i det s.k. Gröna Rummet för att diskutera, är inte tillfredsställande. Även om inga formella beslut fattas i dessa sammanhang bidrar arbetsformen till att dela in WTO:s 140 medlemsländer i ett A- och ett B-lag, där den stora majoriteten av medlemsländer inte har möjlighet att fullt ut delta i överläggningarna. Enligt min mening bör det vara en prioriterad uppgift för Sverige att arbeta för att arbetsformerna inte diskriminerar vissa länder och att öppenheten inom WTO ökar, bl.a. genom direkt dialog med frivilligorganisationer.

Riksdagen bör ställa sig bakom vad som här har anförts beträffande WTO-systemet. Därmed tillstyrks motion 2000/01:N384 (mp) i berörda delar. Övriga motioner avstyrks i motsvarande delar.

3. Handel, u-länder och jordbruk m.m. (punkt 2)

av Ingegerd Saarinen (mp).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 2 borde ha följande lydelse:

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförts i reservation 3. Därmed bifaller riksdagen motion 2000/01:N384 yrkande 7 och avslår motionerna 2000/01:U623 yrkandena 2 och 5 och 2000/01:N328 yrkandena 6 och 9.

Ställningstagande

Jag beklagar att det s.k. Marrakechavtalet om kompensation till de minst utvecklade länderna ännu inte efterlevs fullt ut. Marrakechavtalet är centralt för att ökad frihandel inte skall leda till ökade klyftor mellan de fattigaste och de rikaste länderna. De fattigaste länderna har helt enkelt inte teknisk och administrativ kapacitet för att få systemet att fungera till sin fördel. Därför bör vikten framhållas av att Sveriges regering arbetar för avtalets efterlevnad och inte går med på ytterligare liberaliseringar till dess att så är fallet. Mötet i Qatar i november 2001 måste inriktas på att finna möjligheter att stärka de

fattigaste ländernas situation. Vidare anser jag att EU skall ta fasta på Uruguayrundans uppmaning till medlemmarna att minska exportsubventionerna till jordbruket. EU har världens högsta exportsubventioner till jordbruket, vilket gör att unionen via skattsedeln upprätthåller ett system som är till u-ländernas nackdel.

Frågan om att underlätta för direktinvesteringar i u-länder genom investeringsavtal som garanterar att utländska investerare behandlas på samma sätt som inhemska har åter väckts. Jag anser att denna fråga inte skall behandlas inom WTO och att Sverige i stället skall verka för att eventuella förhandlingar om multilaterala investeringsavtal äger rum inom ramen för FN. Skälet är att flera utvecklingsländer och även sektorer inom industriländerna har uttalat sin tveksamhet till att investeringsfrågor tas upp inom WTO. På grund av att WTO-förhandlingarna utmynnar i pakettlösningar finns det en överhängande risk för att utvecklingsländerna tvingas att gå med på avtal som innebär stora långsiktiga strukturella förändringar i utbyte mot kortsiktiga tullfördelar. I den mån investeringsavtal ändå tas upp inom ramen för WTO bör Sverige verka för att avtalen inkluderar frågor om miljö och rättvisa för befolkningen i det land där investeringen äger rum.

Motion 2000/01:N384 (mp) tillstyrks därför i här berörd del. Övriga motionsyrkanden avstyrks.

4. Handel och immaterialrätt inom miljö- och jordbruksområdet (punkt 3)

av Lennart Beijer (v), Ingegerd Saarinen (mp) och Lennart Värmbjörk (v).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 3 borde ha följande lydelse:

3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 4. Därmed bifaller riksdagen motion 2000/01: MJ218 yrkande 9.

Ställningstagande

Det är en prioriterad fråga för såväl Sverige som EG att avtalet om handelsrelaterade aspekter av immaterialrättigheter, TRIPS-avtalet, skall anpassas till nya tekniska framsteg på dataområdet, bl.a. den snabba framväxten av Internet och den elektroniska handeln. Ett väl fungerande internationellt skydd för immateriella rättigheter blir allt viktigare för att tekniska innovationer och konstnärliga prestationer skall kunna skyddas mot andras olovliga tillgrepp. Allmänt sett instämmer utskottet i lagutskottets uppfattning att utvecklingen av biotekniska produkter kräver stora investeringar i forskning och utveckling och att det immaterialrättsliga skyddet mot denna bakgrund är av avgörande betydelse för verksamheten.

Vi ifrågasätter dock att det skall vara möjligt att ta patent på och äga livsformer. Det är inte bara den enskilde bondens rättigheter som inskränks vid patent på t.ex. utsäde; även den biologiska mångfalden hotas då variationsrika lokalt anpassade sorter riskerar att slås ut av de stora företagens enhetliga

sorter. När småbönder tvingas skuldsätta sig och lämna sina gårdar försvinner mångfalden och deras kulturer för gott.

Konventionen om biologisk mångfald syftar till att säkra förutsättningarna för en rik biologisk mångfald på jorden samt till att åstadkomma en rättvis fördelning av vinster från produkter framtagna på basis av biologisk mångfald mellan länder i nord och i syd. Därmed kommer konventionen om biologisk mångfald på kollisionskurs med TRIPS-avtalets krav på att kunna ta patent på liv. För närvarande är det regeringarnas ansvar att se till att besluten de fattar i FN respektive i WTO inte är motstridiga. Men i takt med att regeringar byts ut saknas långsiktiga garantier mot motstridighet. Vi menar därför att det är av stor vikt att relationen mellan WTO-avtalen och FN-konventioner och övriga internationella överenskommelser regleras. För att garantera en säker livsmedelsförsörjning och ett bevarande av biologisk mångfald är det – såsom framhålls i motion 2000/01: MJ218 (v) – angeläget att konventionen om biologisk mångfald överordnas WTO:s regler.

Vidare anser vi att frågan om patent på gener från människor, högre djur och växter, som är resultat av biotekniska processer, är en etisk fråga och inte en handelsfråga. Enskilda länder måste därför kunna ha särregler.

Det sagda innebär att motion 2000/01: MJ218 (v) tillstyrks i aktuell del.

5. Handel och livsmedelssäkerhet m.m. (punkt 4)

av Ingegerd Saarinen (mp).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 4 borde ha följande lydelse:

4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförts i reservation 5. Därmed bifaller riksdagen motion 2000/01: N384 yrkande 14 och avslår motionerna 2000/01: MJ243 yrkande 12 och 2000/01: N328 yrkandena 19 och 20.

Ställningstagande

Jag anser att livsmedelssäkerhet inte bara skall ingå inom ramen för WTO-förhandlingar utan också tillåtas stå i vägen för ökad liberalisering av jordbrukshandel. Livsmedel är inte en vara vilken som helst; varje land måste kunna stoppa livsmedel av tvivelaktig kvalitet för att motverka sjukdomar bland människor och djur. Jag anser därför att livsmedelssäkerhet inte är en förhandlingsfråga (non-trade issue).

Riksdagen bör ställa sig bakom vad som här har anförts beträffande livsmedelssäkerhet. Därmed tillstyrks motion 2000/01: N384 (mp) i berörd del. Övriga motionsyrkanden avstyrks.

6. Handel och miljö respektive handel och arbetarskydd (punkt 5, motiveringen)

av Barbro Andersson Öhrn, Reynoldh Furustrand, Nils-Göran Holmqvist, Karl Gustav Abramsson, Anne Ludvigsson och Christina Pettersson (alla s).

Ställningstagande

Vi är medvetna om att frågan om handel och miljö är känslig i förhållandet mellan industriländer och utvecklingsländer och att det föreligger svårigheter att hitta en balanserad lösning. Därför bör det i framtida förhandlingar likaväl som hittills vara ett övergripande svenskt mål att så långt möjligt undanröja risken för konflikt mellan miljö- och handelspolitiska beslut. Med den utgångspunkten förefaller det rimligt att Sverige verkar för att en allmän liberalisering av handeln kopplas till en minskad miljöbelastning till förmån för en hållbar utveckling. Ur miljösynpunkt är ytterligare liberaliseringar av internationell handel av godo, eftersom sådana kan bidra till en effektivare resursanvändning. En förutsättning för denna positiva effekt är emellertid att handeln åtföljs av en effektiv miljöpolitik.

Vi inser dock svårigheterna som föreligger att hantera dessa frågor. Många utvecklingsländer ser de krav som reses från industriländernas sida beträffande miljöhänsyn mer som förtäckta protektionistiska strävanden än som verklig omsorg om miljövärdena. En viktig uppgift vid framtida förhandlingar blir därför att undanröja den atmosfär av misstänksamhet som nu omgärdar detta område. Ökade allmänna kunskaper i fråga om handelsreglerna är enligt vår uppfattning positivt.

En fri handel kan vidare bidra till ekonomisk utveckling och förbättrade sociala villkor för det berörda landets medborgare. Samarbetet mellan länder på det handelspolitiska området kan även utgöra en hävstång för förbättrade arbetsvillkor. Utvecklingsländernas möjlighet att arbeta sig upp ur fattigdom till ett större västånd är en viktig fråga. Det är emellertid problematiskt att industriländernas krav på förbättrade arbetsvillkor även i utvecklingsländerna för med sig att utvecklingsländerna kan misstänka att kraven i själva verket är en form av protektionism. Vidare bör det uppmärksammas att konsumentkraven i industriländerna kan fungera som ett instrument för att driva fram bättre arbetsvillkor i de multinationella företag som har verksamhet i utvecklingsländerna. Målet bör vara en fri och rättvis handel med hänsyn till grundläggande ILO-konventioner.

Vi vill i detta sammanhang uttala vår tillfredsställelse över den genomförda revisionen av OECD:s riktlinjer för multinationella företag. Riktlinjerna har en uppföljningsmekanism och är brett geografiskt sanktionerade. Enligt vår mening betyder revisionen att målen om hållbar ekonomisk, social och miljömässig utveckling, mänskliga rättigheter i arbetslivet, konsumentskydd samt bekämpande av mutor nu har fått en starkare ställning, vilket innebär steg i rätt riktning.

Med hänvisning till vad som anförts anser vi inte att det finns behov av något initiativ från riksdagens sida med anledning av de här aktuella motionerna.

7. Handel och miljö respektive handel och arbetarskydd (punkt 5)

av Lennart Beijer och Lennart Värmbj (båda v)

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 5 borde ha följande lydelse:

5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförts i reservation 7. Därmed bifaller riksdagen motion 2000/01:N329 yrkandena 3–6 och avslår motionerna 2000/01:U217 yrkandena 8, 9 och 12, 2000/01:U512 yrkande 2, 2000/01:N328 yrkandena 12, 17 och 18 och 2000/01:N384 yrkandena 8 och 12.

Ställningstagande

Vi anser att WTO-systemet måste reformeras i en sådan riktning att handeln tar hänsyn till u-ländernas behov, till ekologisk hållbarhet och till grundläggande mänskliga rättigheter. I annat fall föreligger risken att WTO-systemet bryter samman och att länderna sluter sig inåt och bygger upp nya handels hinder. Detta skulle vara mycket olyckligt eftersom det lämnar utrymme för de rika länderna och de multinationella företagen att diktera villkoren på världsmarknaden. Som framhålls i motion 2000/01:N329 (v) är det snarare rättvis än fri handel som bör eftersträvas.

På miljöområdet anser vi att följande krav bör ställas. För det första bör WTO skriva in i sina regler att nationella miljöregler som baseras på försiktighetsprincipen skall accepteras. För det andra skall internationella miljöavtal och FN-konventioner utgöra utgångspunkten för förhandlingarna inom WTO. För det tredje bör WTO:s regelsystem stödja miljömärkning av produkter.

När det gäller avtalsrätten, organisationsfriheten och rätten att vidta stridsåtgärder på arbetsmarknaden bör WTO-systemet utgå från grundläggande ILO-konventioner.

Vi föreslår därmed att riksdagen ställer sig bakom motion 2000/01:N329 (v) i berörda delar.

8. Handel och miljö respektive handel och arbetarskydd (punkt 5)

av Ingegerd Saarinen (mp).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 5 borde ha följande lydelse:

5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförts i reservation 8. Därmed bifaller riksdagen motion 2000/01:N384 yrkandena 8

och 12 och avslår motionerna 2000/01:U217 yrkandena 8, 9 och 12, 2000/01:U512 yrkande 2, 2000/01:N328 yrkandena 12, 17 och 18 och 2000/01:N329 yrkandena 3–6.

Ställningstagande

Problematiken att vissa länder kan försöka vinna konkurrensfördelar genom att ha en obefintlig eller dålig lagstiftning för miljöskydd och arbetarskydd har uppmärksammats. Inte minst kan svaga statsbildningar och demokratier släppa fram en brutal utsugning av människor och miljö. Barnarbete, extremt låga löner, förbud mot facklig organisering m.m. är inte ovanliga företeelser. Jag anser därför att det finns mycket starka skäl att införa sociala och miljömässiga minimikrav i WTO-systemet. Det kan noteras att socialklausuler (minimum/core labour standards) bl.a. finns i det nordamerikanska NAFTA-avtalet. Vidare har FN-organet ILO utarbetat förslag på hur sådana socialklausuler skulle kunna se ut på global nivå. Det är angeläget att regeringen arbetar systematiskt och pådrivande för sådana socialklausuler i WTO-systemet och andra handelsavtal. Regelsystemet måste utformas från den utgångspunkten att det är en självklar rättighet att skydda miljö och hälsa och att det inte får uppfattas som handelshinder.

Jag menar vidare att miljökostnader måste vara en del av handeln. Regeringen måste därför arbeta för gemensamma internationella miljöåtgärder, exempelvis i form av en gemensam miniminivå för beskattning av koldioxidutsläpp. Det bör slås fast att miljötankandet inte får vara ett andrahandsintresse; tvärtom måste vårt utnyttjande av naturresurser underställas vad som är ekologiskt hållbart. Den ökande tillväxten är i detta avseende problematisk. Till exempel har en tredjedel av världens biologiska mångfald försvunnit under de senaste 20 åren, samtidigt som bruttonationalprodukten under samma tidsperiod har fördubblats.

Riksdagen bör genom ett uttalande ställa sig bakom vad jag har anfört rörande handel och miljö respektive handel och arbetarskydd. Därmed tillstyrks motion 2000/01:N384 (mp) i berörda delar. Övriga motioner avstyrks i motsvarande delar.

Särskilt yttrande

Utskottets beredning av ärendet har föranlett följande särskilda yttrande. I rubriken anges inom parentes vilken punkt i utskottets förslag till riksdagsbeslut som behandlas i avsnittet.

Handel och miljö respektive handel och arbetarskydd (punkt 5)

av Lennart Beijer och Lennart Värmbj (båda v).

I den händelse att vårt förslag till ställningstagande i frågan om handel och miljö respektive handel och arbetarskydd (reservation 7) avvisas i den förberedande voteringen i kammaren vill vi deklarerera vår avsikt att i den sista röstningsomgången stödja det alternativ som förordas av företrädarna för Socialdemokraterna.

BILAGA

Förteckning över behandlade förslag

Motioner från allmänna motionstiden 2000/01

2000/01:U217 av Holger Gustafsson m.fl. (kd)

8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att utvecklingsländerna måste få tillträde till den globala marknaden.

9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att WTO måste reformeras.

12. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige inom ramen för EU bör verka för att en bestämmelse införs i WTO-avtalet om att internationella miljöregler inte får underordnas principen om frihandel.

2000/01:U512 av Alf Svensson m.fl. (kd)

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att inom EU och WTO verka för en mer generös handelspolitik gentemot u-länder, i synnerhet vad gäller jordbruksprodukter.

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att inom EU verka för reformer av WTO syftande till en bättre balans mellan handelsöverenskommelser och miljö- och socialpolitiska överenskommelser.

2000/01:U623 av Bo Lundgren m.fl. (m)

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om stärkandet av WTO:s tvistlösningsmekanism.

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att EU:s förhandlingsbud inför millenierundan bör vara att avskaffa industritullarna till i-länderna och anta en bindande plan för övergången till en fri marknad för jordbruksprodukter.

3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en liberaliserad handel med tjänster.

5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige skall verka för ett avtal rörande utländska direktinvesteringar inom ramen för WTO.

2000/01:MJ218 av Gudrun Schyman m.fl. (v)

9. Riksdagen begär att regeringen skall verka för att konventionen om biologisk mångfald överordnas WTO:s regler.

2000/01:MJ243 av Alf Svensson m.fl. (kd)

12. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om svensk hållning i WTO-förhandlingarna.

2000/01:N328 av Lennart Daléus m.fl. (c)

3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att WTO-regler måste vara koherenta med ansträngningar inom FN.

5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att införa en mekanism för att systematiskt kunna utvärdera och följa upp WTO:s avtal.

6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att en ny världshandelsrunda måste garantera ett multilateralt, icke-diskriminerande handelssystem som främjar alla länders integration i världsekonomin.

9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att handel måste ta hänsyn till och främja rättvisa, solidaritet, jämlikhet och respekt för mänskliga rättigheter.

11. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om behovet av en ökad samstämmighet inom EU mellan handelspolitiken och övriga politikområden såsom bistånds-, jordbruks-, utrikes- och säkerhetspolitiken, migrationspolitiken etc.

12. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att arbetet i WTO skall bidra till tillväxt och sysselsättning, hållbar utveckling, ekonomisk utveckling i fattiga länder samt demokrati och säkerhet.

14. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att inrätta ett parlamentariskt forum för att öka den folkliga förankringen av WTO.

15. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att utreda möjligheterna att skapa en NGO-ackreditering hos WTO.

17. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om betydelsen av klara regler för hur brott mot gemensamma miljööverenskommelser skall hanteras inom ramen för WTO.

18. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om vikten av att frågeställningen om handel och miljö belyses i den kommande WTO-rundan.

19. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige bör driva frågor om livsmedelskvalitet och livsmedels-säkerhet.

20. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige bör verka för att EU i WTO-förhandlingarna driver kravet på ursprungsmärkning av livsmedelsprodukter.

2000/01:N329 av Gudrun Schyman m.fl. (v)

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige i internationella forum bör verka för att WTO-systemet ersätts med förhandlingar som präglas av öppenhet, transparens och folkligt deltagande.

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att den i internationella forum bör verka för att förhandlingar i WTO skall kunna bedrivas på rättvisa villkor genom att u-länderna ges utredningshjälp samt personellt och finansiellt förhandlingsstöd.

3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att den bör verka för att WTO i sina regler skall skriva in att man accepterar nationella miljöregler som baseras på försiktighetsprincipen.

4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att den bör verka för att internationella miljöavtal och FN-konventioner skall utgöra utgångspunkter vid förhandlingar om WTO-systemet.

5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att den bör verka för att miljömärkning av produkter skall stödjas av WTO:s regelsystem.

6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att den skall verka för att förhandlingar inom WTO-systemet skall utgå från grundläggande ILO-konventioner när det gäller avtalsrätten, stridsrätten och organisationsfriheten.

2000/01:N335 av Carina Hägg (s)

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om insatser mot korruption.

2000/01:N384 av Marianne Samuelsson m.fl. (mp)

4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om handel och regelsystemet inom WTO.

5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om WTO efter Seattle.

6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om politiska och etiska mål för WTO.

7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om WTO – på vems villkor.

8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om WTO och miljön.

9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om WTO och FN-konventioner.

10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om WTO och investeringar.

11. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om demokratisering och öppenhet.

12. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om social- och miljöklausuler.

13. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om snedvridande och miljövidriga subventioner.

14. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om WTO och livsmedelssäkerhet.